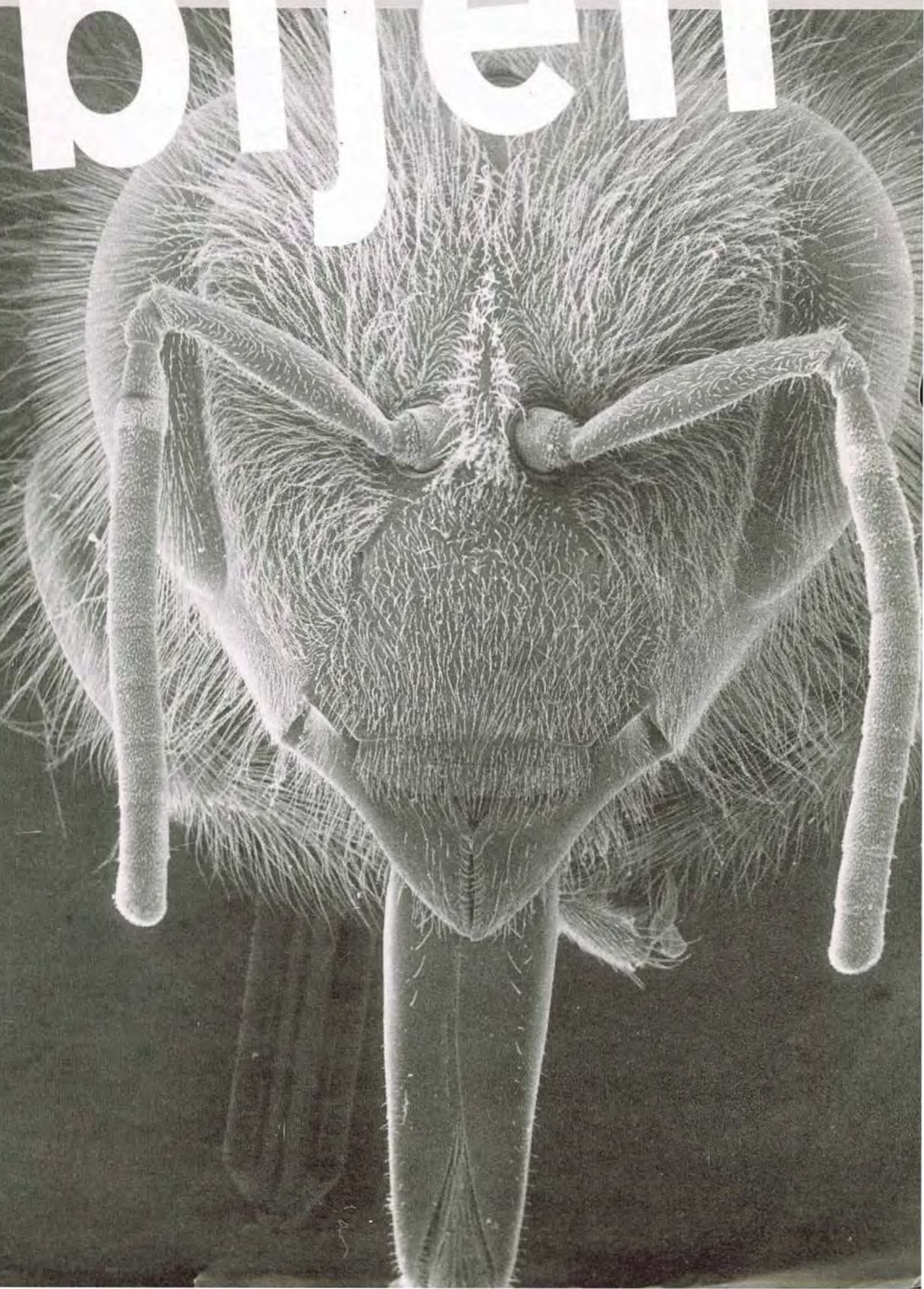

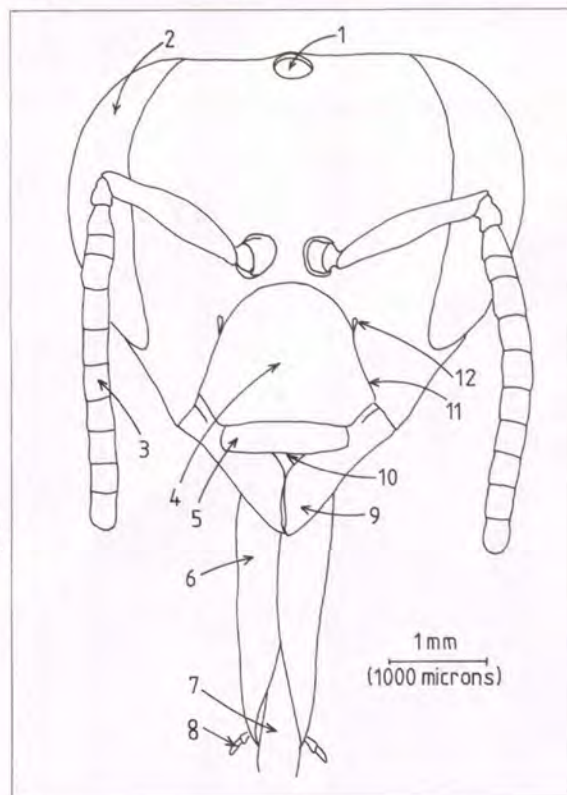
Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

10-1
januari 2001

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Voor het omslag heeft de heer A.M. Millington-Ward uit Oegstgeest foto's beschikbaar gesteld van onderdelen van de honingbij. De foto's zijn gemaakt met een scanningeletronen-microscop. We beginnen de jaargang met de kop van een werkbij. De kop is driehoekig en enigszins afgeplat. In bovenstaand schematisch overzicht zijn de diverse zintuigen en monddelen aangegeven.

Zien: Ocelli (1); Samengesteld oog (2). Ruiken en horen: Antenne (3). Uitwendig skelet: Clypeus (4); Epistomal sulcus (11); Tentorial pit (12). Monddelen: Labrum (bovenlip)(5); Galea (6); Glossa (tong) (7); Labial palpus (8); Mandibel (bovenkaak) (9); mond (10).

Hoorzittingen bij ZLTO	Jan Beekman e.a.	3
Van heinde en ver	Otto de Kat	6
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	7

Plant en bij

Bijenplant in beeld	Arjen Neve	8
De tuin	mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens	10
Foto van de maand	Ad Versluis	12

Uit de Imkergemeenschap

Diploma's voor 20 nieuwe leraren	Mari van Iersel	13
Cursus moderne bijenteelt	Mari van Iersel	13
Opleiding tot jeugdimker	Jan J. Speelziek	14
Van imker tot imker	Ko Zoet	16

Praktijk

Antwoord uit de praktijk	Mari van Iersel	18
Voor de beginner	L van den Bult & H. Leeflang	19
Oproep Schier-moeren	Jan Charpentier	19
Nieuws van Schier	Jan Charpentier	20
Stimuleren of drijfvoeren	Peter Elshout	21

De lezer schrijft

Bienen-Maya op Expo 2000		23
Wespen bestrijden		23
Honing risico voor zuigelingen		23
Moeren invoeren		24
Genetische modificatie		25
Omgebouwde kruiwagens om kasten te vervoeren		25

Verenigingsnieuws

Studiedag ABTB 3 februari		26
Uit de PC van de voorzitter		26
Nationale Heidehoningmarkt Eerbeek		27
ZLTO: Van de Bestuurstafel		27
Familieberichten		28
Kalender		29
Cursussen		29
Vraag en aanbod		30
Colofon en adressen		31
Handelsadvertenties		32

Van de redactie

In deze laatste week van 2000 is het januarinummer van de tiende jaargang van *Bijen* alweer bijna drukbaar. Inderdaad, het is alweer zo'n 11 jaar geleden dat de toenmalige redacties van *Bijenteelt* en 't Groentje in de stationsrestaurant van Den Bosch voor het eerst met elkaar om de tafel zaten. Het lezen van het hoofdartikel over de hoorzittingen bij de ZLTO roept bij mij weer de herinneringen aan deze besprekingen op: ook toen vragen over 'het blijven bestaan of verdwijnen van het oude vertrouwen' of 'wie levert de hoofdredacteur'. Zakelijke vragen dus, geen vragen over inhoud of doelstelling van het blad. Ik zie overeenkomsten met de besprekingen over de fusie van de bijenhoudersorganisaties. Toch hoop ik oprecht dat er uit deze besprekingen heldere visies komen met betrekking tot de plaats van de bijenhouderij in de samenleving: landbouworganisatie, onderdeel van de milieu-educatie of worden we een organisatie vergelijkbaar met 'postduivenhouders'. Een en ander is van essentieel belang om de verwachtingen van de deelnemers aan de hoorzittingen waar te kunnen maken. De redactie van *Bijen* houdt u, ook in 2001, op de hoogte.

Marleen Boerjan

Hoorzittingen bij de bijenhoudersbond ZLTO

J. Beekman, A. Rietveld, M.J. van Iersel

De besturen van de bijenhoudersverenigingen in Nederland werken aan een nieuwe organisatie. Natuurlijk is ook de bijenhoudersbond ZLTO daarbij betrokken. Op vijf plaatsen in haar werkgebied heeft zij over dit onderwerp hoorzittingen georganiseerd. Alle leden werden daar door het hoofdbestuur persoonlijk voor uitgenodigd. Deze vergaderingen werden door 15% van de leden bezocht, waaronder veel bestuursleden van de plaatselijke verenigingen. De bezoekers vertegenwoordigden 80% van de bij de bond aangesloten verenigingen.

Waarom hoorzittingen?

Vanuit de werkgroep 2000 zijn de commissies organisatie en financiën gevormd en daar worden de mooie plannen gemaakt om tot één nieuwe organisatie te komen, maar uiteindelijk zijn het de leden van de bonden die beslissen. Het hoofdbestuur van de bijenhoudersbond ZLTO is van mening dat daartoe vroegtijdig met de leden het gesprek gevoerd moet worden. Iedereen die belangstelling heeft kan zo zijn ideeën daarover inbrengen. Het bestuur weet dan wat er onder de leden leeft. De leden weten dan waar het bestuur mee bezig is. Als dan straks de plannen van de commissies bij het bestuur op tafel liggen en beoordeeld moeten worden, kan de mening van de leden daarbij een belangrijke rol spelen.

De hoorzitting

Elke hoorzitting begon op dezelfde manier. Een uiteenzetting over het onderzoek naar de mogelijkheid van eenwording van de bijenhoudersbond ABTB, LLTB, ZLTO, de drie 'zuidelijke bonden'. Na dat onderzoek zijn de drie hoofdbesturen aan het werk gegaan en hebben de samenwerking geïntensiveerd tot en met het plannen maken voor één nieuwe 'zuidelijke' bond. Deze plannen zijn voorlopig in de ijskast gezet in afwachting van het werk van de commissie Bedrijfsraad 2000: de vorming van één nieuwe organisatie in Nederland. Het is daarbij al duidelijk geworden dat één organisatie, de ANI, daarin niet mee zal gaan doen.

Vervolgens kwam er een betoog over de betekenis en het nut van een nieuwe organisatie. Daarin werd gezegd dat het nut van één organisatie eigenlijk voor

de meesten van ons wel duidelijk is maar dat het gaat over de vraag wat het ons waard is. Een tweede kernpunt was een aansporing om over de schutting van eigen bijenstand en vereniging te kijken en zich af te vragen wat de individuele imker en de grote organisatie met elkaar te maken hebben. Op de hoorzittingen bleken veel imkers dat ook al te doen. Ook kwam aan de orde dat we blij zijn met de goede samenwerking van de huidige organisaties maar dat juist de vrijwilligheid in die samenwerking te weinig garanties biedt voor continuïteit.

Tenslotte kwam het standpunt van het bestuur aan de orde. Dat standpunt is dat het bestuur voorstander is van één bijenhoudersorganisatie in Nederland. Het is daarbij belangrijk dat de leden goed geïnformeerd worden over alle zaken die bij dit proces komen kijken. Alleen dan kan er een besluit genomen worden dat door allen wordt gedragen.

Hoewel de ANI te kennen heeft gegeven niet in de nieuwe organisatie op te willen gaan, werd er door de bezoekers van de hoorzittingen regelmatig op gewezen dat het belangrijk is dat de ANI goed op de hoogte blijft van wat er gebeurt. Misschien hebben ze alsnog belangstelling als duidelijk is hoe het zal gaan worden. Men vond het een geruststelling te vernemen dat de ANI als toehoorder bij de besprekingen aanwezig is.

Hoe denkt u over het standpunt van het hoofdbestuur dat er één nieuwe bijenteelt-organisatie in Nederland moet komen?

Dit was de vraag waarmee de discussie werd gestart. Het antwoord van de leden hierop kan men samenvatten met de zegswijze: scheiden doet lijden. Het klinkt wat dramatisch maar het geeft toch een goede

Hoorzitting bij de kring 'Het Markiezaat' in Ossendrecht. Foto: M.J. van Iersel

indruk van de sfeer van waaruit de vele opmerkingen kwamen die hierover gemaakt zijn. Het nut van één organisatie werd vrijwel niet aangevochten. We blijken gehecht te zijn aan de goeie ouwe trouwe NCB-bond. Die doen we niet graag weg en dat gaat over heel wat meer dan alleen maar: 'je weet wat je hebt en je weet niet wat je krijgt'.

Een kritische kanttekening kwam soms van mensen die reorganisaties van bedrijven of verenigingen hadden meegemaakt. Een nieuwe club levert niet altijd op wat men ervan verwacht maar eenmaal de nieuwe weg opgegaan, is er geen weg meer terug.

Voorspellen hoe het zal gaan kan niemand en de nieuwe organisatie krijgt op de hoorzittingen beslist het voordeel van de twijfel. Dat men er zich van bewust is dat de nieuwe organisatie alleen maar goed kan functioneren als er imkers zijn die zich daarvoor in willen zetten, werd niet zo luid uitgesproken.

Bij sommige bijeenkomsten was er een sfeer aanwezig van: er is geen ontkomen aan, niet dat we dat nou zouden willen, maar we zien de toekomst toch wel met een zekere bezorgdheid tegemoet. Hier en daar werd ook duidelijk uitgesproken dat we nog lang niet aan een nieuwe vereniging toe zijn.

De binding met de eigen club

Wat op alle bijeenkomsten duidelijk naar voren kwam was dat men een aantal waarden ziet in de eigen organisatie die men beslist niet kwijt wil. Als eerste komt dan de studiedag aan de orde en als tweede de gezellige gemoedelijke sfeer op bijeenkomsten van de bond. Ook het gemakkelijke contact dat men nu met de hoofdbestuurders heeft, vindt men belangrijk. Omdat er geen zicht is op de vorm die de nieuwe organisatie zal krijgen, bestaat de vrees deze drie zaken kwijt te raken. Ook spreekt men de vrees uit dat er van bovenaf invloed uitgeoefend zal worden op de plaatselijke vereniging en dan denkt men aan gedwongen fusies. Bijvoorbeeld een VBBN subvereniging en een ZLTO-vereniging in een gemeente. Of twee kleine verenigingen. Er zijn ook vragen over de autonomie van de plaatselijke vereniging zoals onder andere het zelf de hoogte van de contributie vaststellen. De hoofdbestuurders probeerden uit te leggen dat het behoud van wat goed is, heel belangrijk is in het proces van eenwording. De plaatselijke verenigingen zullen even autonoom blijven als ze nu zijn. Dus geen gedwongen fusies. Dat is een zaak van de plaatselijke verenigingen zelf. Het doel van de fusie is om een grotere slagvaardigheid te krijgen en daardoor efficiënter te besturen maar dat mag niet gaan ten koste van het goede wat er nu is.

Bij de gevoelens van onzekerheid en vrees het eigene te verliezen, spelen de getalsmatige verhoudingen in immerend Nederland een belangrijke rol. De VBBN is groot en wij zijn klein. Zullen we niet opgeslokt worden door de grote broer en straks geen baas meer zijn in eigen huis. Hoe men ook over dit gevoelens mag denken, het afdoen als overbodige bezorgdheid ('we zijn allemaal imkers en we hebben dezelfde belangen') of het zien als een terechte vrees ('je zult zien dat het nieuwe hoofdbestuur helemaal uit VBBN-ers zal bestaan die geen studiedag voor ons willen organiseren'), het is duidelijk dat de binding aan de eigen organisatie heel sterk is. Ook wordt nogal eens de wens uitgesproken dat het nieuwe toporgaan samengesteld moet worden uit personen die uit heel Nederland komen. Tevens vraagt men zich daarbij af of die wel in voldoende mate te vinden zullen zijn. Het op een juiste manier inschatten van de binding met de eigen club komt op ons over als het belangrijkste punt in het hele proces rond de vorming van een nieuwe organisatie. Als er straks een besluit genomen moet worden over het wel of niet opheffen van de eigen organisatie en het opgaan in één nieuwe club, zal het voor ieder duidelijk moeten zijn dat dat geen bedreiging is voor het voortbestaan van de eigen sfeer en mentaliteit.

Contributie

De bijen geven ons het voorbeeld: wie het kleine niet eert... afijn u weet het wel. De contributie is een onvermijdelijk onderwerp bij dit soort bijeenkomsten. Het is algemeen bekend dat de contributie bij de VBBN veel hoger is dan bij de andere organisaties. Wat veel minder bekend is, is dat dat veroorzaakt wordt door een heel andere opbouw van de contributie. Dat betekent dat de contributie niet als een soort natuurverschijnsel noodzakelijk omhoog moet. De financiële commissie kan kiezen welke zaken vanuit de contributie betaald moeten worden en daarmee de hoogte van die contributie vaststellen. Het lijkt erop

In Ossendrecht worden de plannen besproken.
Foto: M.J. van Iersel

dat de nieuwe organisatie zou kunnen functioneren met een contributie die weinig hoeft te verschillen van wat nu bij de zuidelijke bonden gebruikelijk is. Dat gegeven scheelde een hoop emotionele discussies. Toch varieerden de opmerkingen hierover van 'wij willen geen contributieverhoging' tot 'de contributie mag gerust verdubbelen, want voor dit schijntje kan geen enkel bestuur goed werk leveren'.

Vaak werd aangegeven dat een duidelijke uiteenzetting van de activiteiten die uit de contributie gefinancierd worden, belangrijk wordt gevonden. Men kan dan zien dat men waar voor zijn contributiegeld krijgt. De verenigingen in de grensgebieden wijzen erop dat in België de contributie een stuk lager is en dat er voor cursussen en lezingen flinke subsidies beschikbaar zijn. Dat maakt het aantrekkelijk om in België lid te zijn. In dit verband is het interessant om te weten dat er onlangs in het Vlaams imkersblad werd aangekondigd dat de contributie in België flink omhoog zal moeten om de eindjes aan elkaar te kunnen blijven knopen (Maandblad V.I.B. 2000(9): 29) Het is komisch om daarin te lezen dat de contributie van de VBBN (krenterige Hollanders?) als voorbeeld genomen wordt.

Financiële vermogens

Wat gebeurt er met het Bijenhuis? De winkel blijft buiten de nieuwe organisatie. Waar blijft het geld dat de verkoop van de honingzemerij heeft opgeleverd? Zijn alle organisaties even rijk? Pas als we allemaal even rijk of arm zijn, valt er te praten over contributieverhoging. Zolang de financiële commissie niet met zijn werk klaar is, is er op deze vragen geen duidelijk antwoord te geven. Voordat aan de leden een beslissing gevraagd wordt over een nieuwe organisatie komen deze zaken duidelijk op tafel.

De nieuwe organisatiestructuur

Omdat de VBBN een grote club is, wil men weten hoe daar op dit moment de organisatiestructuur is. Daar kan de vorm van de nieuwe vereniging misschien uit afgeleid worden. Ook is men dan benieuwd hoe in zo'n grote organisatie de mensen de afstand tussen leden en hoofdbestuur ervaren. Op de hoorzittingen heeft eigenlijk niemand daarvan een duidelijk beeld. Sommige leden willen in de nieuwe organisatie zo weinig mogelijk schijven tussen hoofdbestuur en leden. Al die tussenorganen kosten geld en zijn moeilijk te bemannen. Anderen vinden dat de nieuwe club regionale afdelingen moet hebben, met een eigen contributieverheffing. Kortom veel discussie over de vorm die de nieuwe vereniging zal krijgen.

Vanuit de commissie organisatie werd gezegd dat de plannen gaan in de richting van een gelaagde structuur. Plaatselijke verenigingen, gebundeld in regionale organen die op hun beurt weer onder een hoofdbestuur vallen. Hoeveel en hoe groot, daar is op dit moment nog niets over te zeggen.

Toekomstverwachtingen

Hier volgt een greep uit de verwachtingen die sommigen hebben van de nieuwe organisatie. Ziektenbestrijding en subsidiëring van het bijenteeltonderwijs en de bijenhouderij op Europees niveau. De regelgeving vanuit Brussel met betrekking tot gezondheid van dieren vanuit één punt naar de imkerij vertalen. Een duidelijk beleid inzake Amerikaans vuilbroed. Er zou een informatiecentrum voor bijenteelt moeten komen. De overheid kan nu vanuit een organisatie aangesproken worden op haar beleid ter zake van berembeheer. Een vraag aan de nieuwe organisatie is hoe de uitreiking van onderscheidingen voor 25, 40 en 60 jaar lidmaatschap geregeld zullen gaan worden? Wordt er beleid ontwikkeld aangaande de promotie van het imkeren. Van de commissie organisatie werd gezegd dat er in de nieuwe organisatie gedacht wordt aan werkgroepen voor fondsenwerving en sponsoring, PR, bedrijfsmatig imkeren, verzekeringen naast de gebruikelijke commissies voor onderwijs, teelt en selectie, gezondheid, drachtverbetering en honing.

Conclusie

Op verschillende hoorzittingen lieten de leden blijken dat ze blij waren met deze open aanpak van het hoofdbestuur. Men greep met beide handen de kans om eigen ideeën en zelfs al verenigingsstandpunten naar voor te brengen. De discussies zijn voor het hoofdbestuur een aanwijzing dat ze met het werken aan één landelijke organisatie een weg ingeslagen zijn die door veel leden als juist wordt gezien. Voor beide partijen is nu ook duidelijker wat het goede is dat in die nieuwe organisatie behouden moet blijven.

Een verslag

De hoorzittingen hebben het gedachtenproces over een nieuwe organisatie op gang gebracht. Alle verenigingen van de bijenhoudersbond ZLTO zullen hierover een uitgebreid verslag ontvangen zodat op de ledenvergaderingen de discussie kan worden voortgezet. Het hoofdbestuur ZLTO hoopt dat dit verslag vergezeld kan gaan van de voorstellen van de werkgroepen organisatie en financiën. De discussie kan dan gaan over concrete zaken.

Saksen heeft te weinig bijen

Er is een tekort aan bijen in onze deelstaat, deelde de Saksische minister van milieu en landbouw mee. De sinds de 'Wende' aanhoudende achteruitgang van het aantal imkers en bijenvolken bedreigt volgens hem de verscheidenheid in de natuur en zal tot lagere opbrengsten in de landbouw leiden. De bijdrage die de honingbij aan de landbouw levert wordt in het algemeen sterk onderschat. Een goede appel- en koolzaadoogst bijvoorbeeld is sterk afhankelijk van de aanwezigheid van voldoende bestuivers.

Momenteel zijn er 3.350 Saksische imkers met in totaal ruim 33.500 volken. In 1989 waren er nog 8.926 imkers met 114.177 volken. Voor voldoende bestuiving

6 zijn in Saksen minstens 60.000 volken nodig.

■ (ADIZ 2000(7))

Bijenvrij met opgestroopte mouwen!

Zoals u ongetwijfeld weet zijn er verschillende manieren om volle honingbakken bijenvrij te krijgen. De fraaiste is die met het uitlaatbord dat je de dag voor het slingeren in de kasten plaatst. Een veel gebruikte methode is die waarbij je, na een portie rook naar binnen geblazen te hebben, de ramen een voor een boven de kast afslaat of afveegt. Deze werkwijze wordt vooral toegepast door de meer ongeduldige imker die bovendien niet opziet tegen een steekje meer of minder. (Ikzelf behoor, geloof ik, tot deze groep; maar dat terzijde). Een inventieve Duitse imker heeft daar echter nu een variant op gevonden. Hij schafte zich daarvoor zo'n langwerpige ronde flessenborstel aan met een lengte van ongeveer twintig en een doorsnede van vier tot vijf centimeter. De borstelharen mogen niet te hard zijn. Na de honingbak van onderen een beetje rook gegeven te hebben haalt hij het kantraam eruit en zet dat apart. Een eventueel moerrooster wordt verwijderd. In de open ruimte die nu ontstaat tussen de zijwand en het tweede raam veegt hij een paar keer heen en weer met de flessenborstel. De bijen vluchten onmiddellijk naar beneden. Althans volgens onze imker. U snapt hoe het verder gaat: raam twee is nu aan een kant bijenvrij en wordt tegen de zijwand geschoven zodat er weer een open veegruimte ontstaat. Vanaf nu veegt je steeds twee raamkanten tegelijk schoon. Als je de ramen er uit haalt moet je wel nog even de zijkanten van bijen ontdoen. En vergeet tenslotte vooral niet het eerste kantraam nog schoon te vegen en terug te plaatsen.

'Ik zou bij het honing oogsten nooit meer zonder die

flessenborstel kunnen', schrijft onze Duitse collega-imker enthousiast in de rubriek 'Tipps & Tricks' van de ADIZ (2000/7). Volgens de erbij geplaatste foto's doet hij dat bovendien allemaal zonder kap en met opgestroopte mouwen!

Een aardige bijencursus voor kinderen

De Schweizerische Bienen-Zeitung had het afgelopen jaar een leuke jeugdrubriek. Zo'n stuk of twaalf leerlingen van een Sekundarschule (MAVO) in Oberdiessbach volgden een imkerscursus bij de plaatselijke bijenhoudersvereniging. Maandelijks brachten enkele cursisten daarvan verslag uit in de SBZ. Het aardige daarvan was dat de kinderen dus zelf de rubriek schreven. Ze leerden er veel: raampjes draden, koninginnen merken (na oefenen met darren), Apideakastjes vullen, afleggers maken, enz. Dolle pret soms. Zo mochten ze ook eens een partij styroporkasten schilderen. Een woeste verfpotij werd het. Het resultaat zou niet misstaan in het Cobramuseum in Amstelveen. Dat bijen kunnen steken, ervoeren ze natuurlijk ook. Andrea en Nicole schreven daar onder meer het volgende over.

- Cursusleider Christoph vertelde ons dat bijen bij föhnweer prikkelbaarder zijn dan anders. Een paar van ons hebben dat ook ervaren. Rolf kreeg een steek op zijn wang, Patrick op zijn hand. Michael, die in korte broek was, kreeg toch alleen maar een steek in zijn enkel. Toen Andrea een kast opende kreeg ze een steek in haar bovenbeen. Nadat we zo met pijn en moeite de bijen verzorgd hadden schonk Therese thee en vertelde Christoph iets over allerlei bijentijdschriften. Maar toen Manfred zo'n blad uit de kist wou pakken donderde de hele boekenplank waarop die kist stond naar beneden, waarop Therese droogjes opmerkte: 'Nu is een eigen maaksel van de imkersvereniging Oberdiessbach in elkaar gestort'.- (SBZ 2000/7)

Deze sympathieke en goed opgezette bijencursus voor kinderen had zelfs ook nog een eigen e-mail-adres.

Ambrosiushoeve gaat samenwerken in het Plantaardig Praktijk Onderzoek (PPO)

Het ministerie van Landbouw Natuur en Visserij (LNV) heeft enkele jaren geleden besloten om in de komende jaren alleen onderzoek voor land- en tuinbouw te financieren dat gedaan wordt binnen de organisatie van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (Wageningen UR). Hiervoor is in de afgelopen jaren een organisatie opgericht waarin zowel het universitaire, het wetenschappelijk en het praktijkonderzoek wordt ondergebracht. De bedoeling is dat er door verdere samenwerking beter en effectiever onderzoek wordt uitgevoerd.

Binnen de Wageningen UR is het praktijkonderzoek in twee onderdelen opgesplitst; het dierlijk praktijkonderzoek (DPO) en het plantaardig praktijkonderzoek (PPO). Ofschoon bijen dieren zijn is het onderzoek van de Ambrosiushoeve ondergebracht bij het PPO.

Mevrouw Tini Colijn is aangesteld als directeur van het PPO. In Wageningen komt een stafafdeling voor het PPO voor financiën, personeelszaken, marketing en andere facilitaire zaken.

Ambrosiushoeve gaat binnen het PPO samenwerken in de cluster voedingstuinbouw. In deze cluster zitten verder het proefstation voor de fruitteelt te Randwijk en het proefstation voor de teelt van paddestoelen te Horst. Dhr. Marcel Stallen is aangesteld als clustermanager voedingstuinbouw.

Op 20 november 2000 heeft het oude bestuur van de zelfstandige stichting Ambrosiushoeve een voorstel tot fusie ondertekend. Hierdoor is de eerste formele stap in het fusieproces gezet.

De Ambrosiushoeve blijft op de huidige locatie actief in het onderzoek voor insectenbestuiving en bijenhouderschap. Door de samenwerking is overleg met andere vakdeskundigen gemakkelijker geworden waardoor het onderzoek verder verbeterd kan worden.

Afname van aantal bijenhouders

De laatste jaren neemt het aantal imkers in Nederland geleidelijk af. In 1983 waren er in Nederland nog ongeveer 13.500 imkers actief. Nu zijn er nog ongeveer 7.500 georganiseerde bijenhouders. Waarschijnlijk neemt het aantal ongeorganiseerde bijenhouders toe. Het totale aantal imkers is nu wel beneden de 10.000. Ook het aantal bijenvolken is de laatste jaren afgenomen. In 1983 waren er nog 110.000 bijenvolken in Nederland, nu is dit gedaald naar ongeveer 75.000. Hierdoor is het aantal bijenvolken per vierkante

kilometer van 3,5 in 1983 gedaald naar 2,5 in 2000. Door de vergrijzing van de bijenhouders en door de geringe belangstelling van jongeren voor het houden van bijen zal deze ontwikkeling waarschijnlijk ook in de komende jaren doorgaan.

In het verleden hebben zich wel meer schommelingen voor gedaan in het aantal bijenvolken in Nederland. Uit eerdere tellingen bleek dat er in 1946 23.000 bijenhouders waren met 160.000 bijenvolken. Tijdens en vlak na de oorlog waren er de zogenaamde tabaksmokers. Bijenhouders konden toen tabak verkrijgen, dat maakte bijenhouden in die tijd voor rokers aantrekkelijk.

Uit een enquête van de Bedrijfsraad voor de bijenhouderschap in 1959 in opdracht van het ministerie van landbouw bleek dat in 1959 het aantal bijenhouders gedaald was naar 11.000. Het aantal bijenvolken in Nederland was in 1959 75.000. Dit is dus ongeveer gelijk aan het aantal bijenvolken nu. Waarschijnlijk is in de tussenliggende periode het aantal bijenvolken hoger geweest door de stimulans van de koolzaad-dracht in de Flevopolders.

EU projecten 2001 goedgekeurd

Ook voor 2001 zijn door de EU te Brussel onderzoeksprojecten toegekend in het kader van steunmaatregelen voor de verbetering van de productie en de afzet van honing. Binnen deze steunmaatregelen van de EU zijn alleen structurele maatregelen mogelijk. Directe geldelijke steun aan bijenhouders is hiermee niet mogelijk. Een belangrijke voorwaarde van 'Brussel' is dat door de betreffende landen eenzelfde bedrag als de EU steun wordt bijgedragen (50/50 financiering). Vanaf 1998 is met deze EU steun een aantal onderzoeksprojecten op de Ambrosiushoeve uitgevoerd. Voor het jaar 2001 zijn de volgende onderzoeksprojecten goedgekeurd:

1. Experimenten om de varroamijt op duurzame wijze te bestrijden.
2. Cursussen voor bijenhouders om de nieuwste vindingen op het gebied van de varroabestrijding te verspreiden.
3. Diagnostisch onderzoek van ingezonden monsters dode bijen.
4. Steun voor het laboratorium van de Ambrosiushoeve om honingmonsters van imkers te analyseren.

Klimhortensia (*Hydrangea petiolaris*)

Populaire sierplant

Wie kent hem niet, die populaire lage struik die vele tuinen siert met zijn bloesems in vele variëteiten in kleur en vorm, de Tuinhortensia. Het geslacht waartoe hij behoort, het geslacht *Hortensia* (*Hydrangea*) van de Hortensiafamilie (*Hydrangeaceae*), telt ongeveer 23 soorten. Een deel daarvan heeft zijn oorspronkelijke groeiplaats liggen aan de oostkust van het zuidelijke deel van Noord-Amerika met een zuidelijke uitloper langs de westkust van Zuid-Amerika. Een ander deel ligt op een heel andere plaats op de wereldbol en wel in het oosten van Azië met een zuidelijke uitloper tot in Java. De Tuinhortensia, die nu de wetenschappelijke naam *Hydrangea macrophylla* draagt, is in 1767 in China ontdekt door de Franse plantkundige Commerson (1727-1773). Hij werd toen op zijn reis door de Chinese natuur vergezeld door zijn vriendin Hortense Barr, en heeft de plant naar haar vernoemd. Alle soorten van het geslacht zijn houtige gewassen.

Een klimmer

Een buitenbeentje binnen het geslacht is de Klimhortensia. Het is namelijk de enige soort die klimmend is. De plant is inheems in Japan, Taiwan en Korea, en is in 1878 naar Engeland overgebracht. Als de takken tegen een harde ondergrond steunen, zoals bijvoorbeeld een muur of een boomstam, ontwikkelen zich aan de zijde van het harde oppervlak hechtwortels waarmee de plant zich aan het oppervlak vastmaakt. Al klimmend kan de plant wel een hoogte van tien meter bereiken. In het vrije terrein waar de plant geen mogelijk wordt geboden om te klimmen, vormt ze een bolvormige warrige struik met een hoogte van maximaal twee meter. Deze Hortensia gedijt ook heel goed op een schaduwrijke plaats. De stam heeft een bruine schilferige bast. De bladeren staan tegenover elkaar en zijn breed eivormig tot rondachtig. De bladrand is gezaagd.

Twee soorten bloemen

Eind mei begint de Klimhortensia te bloeien en de bloei zet zich voort tot in juli. De bloemen staan in een grote pluim die de vorm van een vlak scherm heeft. In een bloeiwijze vinden we twee soorten bloemen: in het midden kleine tweeslachtige bloemen, dus met meeldraden en stamper, en langs de rand grote steriele bloemen waarin meeldraden en

stamper ontbreken. De laatste zijn de bloemen die insecten naar de bloeiwijze moeten leiden en worden daarom ook wel lokbloemen genoemd. Voor het aantrekken van insecten worden ze geholpen door zachte aangename geur die door de tweeslachtige bloemen worden verspreid.

Bloembouw

Ook wat de bloembouw betreft, is de Klimhortensia een buitenbeentje onder de Hortensia's. Het is de enige soort waarvan de vijf witte kroonbladen van de tweeslachtige bloemen met elkaar vergroeid zijn, die bij het ontluiken van de bloem aan de basis los laten, waardoor de bloemkroon in zijn geheel in de vorm van een mutsje afvalt. In een bloem staan 15-25 meeldraden. Bij het loslaten van de bloemkroon is mooi te zien hoe ze in een opgerolde toestand in de bloemknop liggen. De helmknoppen openen zich reeds in het knopstadium van de bloem. Het stuifmeel is plakkerig. Bijen verzamelen voornamelijk stuifmeel op de bloemen. De stuifmeelklompjes zijn heel lichtgeel van kleur. De lokbloemen hebben geen bloemkroon maar vier grote witte kelkbladen die de functie van de bloemkroon hebben overgenomen. De kelk heeft veelal een asymmetrische vorm doordat het kelkblad aan de naar binnen gerichte zijde kleiner is.

Vermeerdering

De Klimhortensia vermeerdert zich in de vrije natuur door zaad. De plant is ook goed te vermeerderen door het maken van stekken in de zomer. De vrucht is een doosvrucht die aan de bovenzijde ter plaatse van de stempels opengaat. Vroegere ontdekkers zagen een overeenkomst in de vorm van de vrucht en een watervat en hebben de naam *Hydrangea* afgeleid van het Griekse hydor (water) en angeion (vat). Er worden in een vrucht veel zaden gevormd. De bruine zaden zijn in afwijking van die van andere Hortensia-soorten rondom gevleugeld.

Literatuur

- Haworth-Booth, Michael (1950): *The Hydrangeas*. The Garden book club, London.
 McClintock, E. (1957): A monograph of the genus *Hydrangea*. Proc. Calif. Academy of Sciences, vol. 29 No. 5: 147-256.

Klimhortensia (*Hydrangea petilolaris*)

A bloeiwijze x 1; B bloemknop en ontlukende bloem waarvan bloemkroon is afgevallen x 6; C afgevallen bloemkroon x 6; D bloem en rijpende vrucht met stempels x 6; E helmknop x 8; F stuifmeelkorrel (tricolporaat): 1 polair x 2000, 2 equatoriaal, 3 korreloppervlak; G vrucht x 4; H zaad x 8; I winterknoppen x 1

Bijen houden voor natuur en - milieueducatie

mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens

Educatie leidt op lange termijn tot een zekere bewustwording voor al het moois uit onze natuur. Het is deze bewustwording van waaruit een zekere verbondenheid met de natuur kan groeien en van waaruit men de warmte kan ervaren van de harmonische samenhang die er is binnen onze natuur. Pas dan zal men haar willen koesteren en beschermen tegen alles wat haar bedreigt. Waarmee kunt u beter ons milieu zichtbaar maken dan aan de hand van de relaties die er liggen tussen bloemen en bijen en tussen bijen en andere dieren? Een dansende honingbij in een observatiekastje, de plakkerige massa op het dak van uw auto of de koprol van een goudwespe in een glazen buisje met daarin het nest van een solitaire bij, geven alle aanleiding voor spraakwater over ons milieu.

Educatie van toeristen

Educatie van toeristen kan uitstekend door bijvoorbeeld rondleidingen te geven in de bijenhal en in de eventuele bijbehorende drachtplantentuin van de bijenhoudervereniging. Misschien is er een demonstratiekast aanwezig met boven op een doorzichtige dekplaat. Aan de hand van het zichtbaar maken van de relaties tussen bijen en bloemen kunt u tevens de natuur in de streek een beetje promoten. Neem hiervoor contact op met de WVV.

Educatie van kinderen op scholen

Dit kan al door bijvoorbeeld het inzaaien van bepaalde drachtplanten in schooltuinen zoals boekweit, klapprozen, papavers of korenbloemen. Korenbloemen hebben opvallend wit stuifmeel en honingen ook bij slecht weer. In de klas kunt u met behulp van een zelf meegenomen observatiekast, observatiedoos of glazen buisje laten zien hoe honingbijen, respectievelijk hommels en solitaire bijen en hun nesten eruit zien en wat zij hierin allemaal uit de natuur hebben verzameld. Wat is er feestelijker dan op boomplantdag voor elk kind een palmboompje en een p(l)(r)aatje over de bijen? Bij afwezigheid van een schooltuin kunt u ook met de kinderen op zoek gaan naar drachtbomen, wilde drachtplanten in de berm of naar de drachtplanten in de gemeentelandschapsontjes in de directe omgeving van de school. Bij slecht weer kunt u ook enkele van deze bloemen meenemen in de klas ter verduidelijking. Als kinderen weten dat muur bevlogen wordt door bijen is het plots geen onkruid

meer. Vergeet ook niet de kinderen enkele herkenbare vruchten zoals tamme kastanjes en zoete kersen te laten proeven om daarna een plaatje te laten zien van een dier als vruchteneter. Laat ze iets van de harmonie van de relatie tussen bloem en bij voelen door ze honing te laten ruiken en te proeven. Via allerlei bijen is het ook makkelijk een zijsprongetje te maken naar de wespen, muizen en andere dieren. Educatie van kinderen kan ook middels een uitstapje met de klas. Als lid van een bijenhoudervereniging kunt u bijvoorbeeld, in de drachtplantentuin en bijenstal van uw vereniging, of op een bijenstand op een kinderboerderij de natuur concreet maken en relaties leggen tussen allerlei organismen. U kunt ook een (bus) uitstapje naar de proefbijenstand van de Ambrosiushoeve in Hilvarenbeek adviseren. Hier worden rondleidingen verzorgd door het grote drachtplantenarboretum, de border, de akker en de boomgaard en bezoek gebracht aan de bijenstand. Verder is er het Mommerspaviljoen met haar bezoekersruimte en bescheiden toch interessante expositie over de bijenhouderij. Als dat geen educatie is!

Educatie van akkerbouwers, tuinders, fruittelers, zaadtelers en bloemkwekers

Dit kan bijvoorbeeld middels een bezoek aan bovengenoemd arboretum maar nog beter door hen het advies te geven de jaarlijkse open dag te bezoeken van de Ambrosiushoeve. Op deze dag worden o.a. wetenschappelijke voorlichtingsfilms gedraaid en geven wetenschappers adviezen over hoe bijen kunnen worden ingezet voor de bestuiving van cultuurgewassen en sierteeltgewassen en hoe het staat met de ontwikkeling van nieuwe cultuurgewassen. Braakliggende landbouwgronden kunnen bij-

Winter in de drachtplantentuin: ook dan is educatie mogelijk.
Foto: M.L. Boerjan

voorbeeld worden ingezaaid met speciale in de handel zijnde insectenvriendelijke zaadmengsels zoals het 'Tübingse' en het 'Brandenburgse' bloemenweidemengsel. Deze gerichte voorlichting kan behalve een betere voedselvoorziening voor insecten en dieren ook leiden tot verminderd gebruik van insecticiden, kunstmest, ontsmettingsmiddelen tegen aaltjes enz. kortom tot een duurzame land en tuinbouw.

Educatie van beheerders

Hier rekenen we ook onder: gemeentelijke verantwoordelijken van openbaar groen. Een goede voorlichting kan leiden tot een betere keus in de aanplant van planten en bomen in wijkgroen, parkgroen, randzone groen en bermen. Belangrijk is drachtplanten te kiezen welke veel voedsel produceren voor bestuivende insecten en daarin zodanig te variëren dat de bloeitijd gespreid is over het vliegseizoen van deze insecten. Voldoende voedsel voor de bijen levert indirect via de zaden en vruchten weer nieuwe planten en voldoende voedsel voor vogels en andere dieren. Een groenere leefomgeving is beter voor onze longen, voor onze gezondheid, ons leefgenot maar ook voor de recreatie. Educatie is dus in het belang van bijenhoud(st)er maar ook in het belang van de gemeente zelf. U kunt als bijenhoud(st)er de gemeente of de plaatselijke politici vragen om bij het ontwikkelen van nieuwe bestemmingsplannen rekening te houden met drachtverbetering. U kunt ook vragen of braakliggende bouwgronden, niet beheerde gronden op begraafplaatsen en bermen kunnen worden ingezaaid met drachtplanten. Winterpostelein inzaaien als onderbegroeiing onder bomen bijvoorbeeld maakt schoffelen vrijwel overbodig en vermindert het uitdrogen van de grond. Zwarte mosterd zorgt hiernaast ook nog voor een betere bodemstructuur en bemesting. De winterlinde, de Spaanse aak, de vuilboom, de wegedoorn, de taxus, de zoete kers en de schietwilg bijvoorbeeld zijn prima inheemse drachtbomen. Evenzo hagen van buxus, vuilboom, hulst en struiklimop. De vuilboom is een uitstekende educatieboom, denk aan: nectar- en stuifmeeletende (bestuivende) insecten, bladeteende rupsen van citroenvlinders en besetende vogels enz.. Via de takken welke o.a. als bijenspillen worden aangewend in bijenkorven is een overstap naar een praatje over de bijenteelt snel gelegd.

Educatie van particuliere tuinbezitters, volkstuinters e.a. belangstellenden

Deze educatie is in toenemende mate belangrijk.

Door de steeds meer verslechterende leefomstandigheden waarin de wortels van vele planten en bomen in onze bossen en parken verkeren wordt er steeds minder nectar geproduceerd. Door het verdwijnen van belangrijke oude cultuurgewassen zoals rogge, boekweit, rode klaver en spurrie en hun begeleiden de onkruiden zoals korenbloemen, hazenpootje, wikke en kromhals is veel voedsel voor de bijen verloren gegaan. Verder zijn door overbemesting en onkruidbestrijding vele wilde drachtplanten verdwenen en door de ruilverkaveling vele houtwallen waarin meidoorn, vuilboom, braam en berberis. Willen we een duurzame voedselvoorziening voor onze bestuivers dan worden dus onze (volks) tuinen in toenemende mate belangrijk. Tijdens een rondleiding in een drachtplantentuin kunnen o.a. door het inbouwen van recepten (kweeperengelei, lindebloesemthee), oude gebruiken (rond buxus, heide en brem) en gebruiksmogelijkheden (acaciahout, mosterd, olie uit koolzaad, teunisbloemen en maanzaad), bepaalde drachtplanten meer gaan leven voor mensen. Men kan particuliere tuinbezitters ook mobiliseren tot drachtverbetering via promotie in plaatselijke kranten. Als bijenhoudervereniging kan men een open dag organiseren bij de bijenhal en zaden of drachtplanten verkopen of verloten. Ook kan men als vereniging aanwezig zijn op tentoonstellingen en tuinbeurzen en markten. Aan de volkstuintervereniging kan men vragen of de braakliggende stukken mogen worden ingezaaid met drachtplanten en of er misschien een bijenkast mag worden geplaatst. Door als vereniging ook aan wespenbestrijding te doen kunt u via een zijsprongetje makkelijk een praatje maken over bestuivers en drachtverbetering. Als daarbij ook nog onderscheid gemaakt kan worden tussen de nesten van lastige en niet lastige wespensoorten en alleen de nesten van die soorten welke op onze zoetigheden afkomen worden verwijderd, is dat prima voor het imago van de vereniging en het milieu.

Educatie van bijenhoud(st)ers zelf

Willen bijenhoud(st)ers bijen houden voor de educatie dan zullen ook zij op hun beurt goed op de hoogte gehouden moeten worden van allerlei ontwikkelingen in de bijenhouderij. Tijdens de speciaal door de bijenbond georganiseerde jaarlijkse studiedag worden allerlei vakmensen als gastsprekers ingehuurd en kunnen nieuwe ideeën worden uitgewisseld. Het is er heel gezellig. Bijenbonden organiseren ook speciale cursussen voor beginners en gevorderden en geven een maandblad uit. De

Ambrosiushoeve geeft bijvoorbeeld bijhouders deskundige up to date adviezen over bestuiving en hoe moet worden omgegaan met bijen(ziekten), drachtplanten en insecticiden. De vrienden van de Ambrosiushoeve, een vrijwilligersorganisatie, verzorgen ook voor bijenhouderverenigingen rondleidingen door het bijbehorend unieke arboretum.

Lid zijn van een bijenhoudersvereniging kan dus ook zonder dat u zelf bijen houdt. Een bijenhoud(st)er aanwezig in de bijenstal van bijvoorbeeld een verenigingstuin, een kinderboerderij of een museumtuin, op een (geranium)markt, school of tentoonstelling kan via de bijen de natuur en het milieu beter zichtbaar te maken. Tijdens uw aanwezigheid kunt u mensen de bloemen van een dropplant, wilde marjolein of een stukje propolis laten ruiken. U kunt mensen honing laten proeven en honingrecepten uitdelen, een video over (jeugd-)imkeren of een houtblok met niet stekende solitaire bijen tonen, een bijenraampje laten vastpakken. Kortom milieueducatie kan op vele manieren.

12

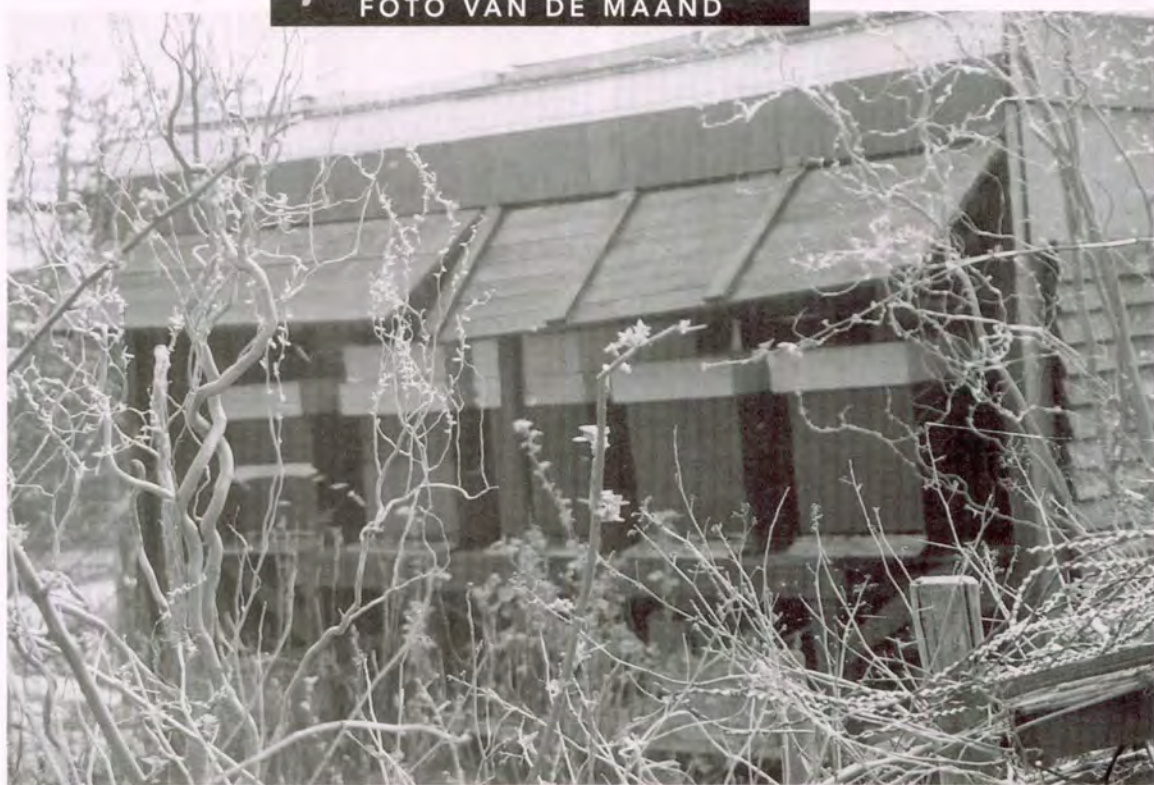
Tentoonstelling lenen?

De tentoonstelling 'Tuinieren met planten en dieren' stimuleert mensen om hun tuin op een natuurvriendelijke manier in te richten en te onderhouden. Opeen eenvoudige manier kunnen mensen veel doen in hun tuin voor de planten en dieren die in de omgeving leven. Bijvoorbeeld door planten te kiezen die er niet alleen mooi uitzien, maar ook veel nectar hebben voor insecten of bessen voor vogels. Er zijn tal van mogelijkheden om iets te doen voor planten en dieren in de tuin. De tentoonstelling zet deze op een rijtje. De tentoonstelling is eigendom van de Koninklijke Nederlandsche Heide Maatschappij en wordt beheerd door De Vlindertichting namens het platform 'Tuinieren met planten en dieren'.

Meer informatie: www.tuiniermetplantendier.nl.
Reserveren kan bij De Vlinderstichting, 0317-467346

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Bijenstal van Ad Versluis te Woerden. De stal staat op het volkstuintencomplex 'Ons stekkie' te Woerden.

Diploma's voor 20 nieuwe bijenteeltleraren

M.J. van Iersel

Op zaterdag 18 november jongstleden werd in het AOC, Helicon te Boxtel een diploma uitgereikt aan 20 nieuwe bijenteeltleraren. Zij hadden met succes de lerarenopleiding bijenteelt A afgesloten.

Na een jaar van theoretische en praktische scholing kan het nu aan deze leraren worden toevertrouwd een beginnerscursus te verzorgen.

De opleiding nieuwe stijl werd toepasselijk afgesloten met een lezing van de heer J.F. Charpentier onder de titel: Bijdrage aan een discussie over het nieuwe imkeren.

Hij stelde dat het moderne imkeren hoge eisen stelt aan imkers en cursussen. Koninginnenteelt bevordert de controle op de eigenschappen van de bijen.

Bijzonder is daarbij dat een imker dat niet alleen kan doen. Veelvuldige contacten met collega's, de daarbij behorende discussies en evaluaties geven het verenigingsleven een nieuwe impuls.

Ook de tweede spreker, de heer D. Vunderink, voorzitter van VBBN en de de bedrijfsraad, benadrukte de nieuwe rol van de imker. Het uitgangspunt van de beginnende imker is de aantrekkingskracht van de oernatuur, zoals die te beleven is in het bijenvolk. Commerciële belangen zijn in de bijenhouderij steeds

meer neveneffect geworden. De imker heeft een functie bij natuurbeheer en natuureducatie en vindt daar in toenemende mate zijn trots.

Na dit verhaal, dat overigens in uitgebreide vorm in Bijen zal verschijnen, werden door de heer J.J. Speelziek de diploma's uitgereikt.

De heer J. Plaazier, voorzitter van de commissie onderwijs van de VBBN, onder wiens leiding de nieuwe cursus tot stand kwam, sloot de bijeenkomst met felicitaties en een uitnodiging voor deelname aan de lerarenopleiding bijenteelt B in 2002.

Cursus moderne bijenteelt

Dinsdag 24 oktober 2000 werd het diploma uitgereikt aan de geslaagde cursisten van de cursus moderne bijenteelt. Deze cursus was georganiseerd door de bijenhoudersvereniging Berlicum en Regio Midden Brabant. Veel cursisten gaan het komende jaar de tweede module van deze cursus volgen. In deze module wordt onder andere het imkeren vanuit gentergreerde koninginnenteelt verder verdiept. Voor de cursus zijn geslaagd: A. Schreurs, M. Kuiler, M. Zigmans, C. Höhner, H. Höhner, S. van Asseldonk, M. Vonk, H. Kapteijns, V. Gralike, M. den Brok, A. van Iersel, G. Bressers, M. Raaymakers.

De geslaagden zijn, staand van links naar rechts: W. v.d. Wolk, Hilversum, A. Schoots, Zeist, J. Tempelman, Goor, A. Faber, Enschede, P. Kuijs, Limmen, C. de Bondt, Otterlo, P. Groot, Midwoud, H. Kok, Veenendaal, A. Janssen, Renkum, L. Brakkee, Made, J. Roerink, Enschede, (boven) J. Timmermans, Beringe, (onder) H. Leeftang, Eerbeek, A. Rietveld, Breda, A. Thissen, Zevenaar. Knielend van links naar rechts: T. de Groot, Zeeland, R. Verkooijen, Breda, P. Wissershof, Putten, J. Buurs, Veere
Foto: M.L. Boerjan

De cursisten bij de eindtoets aan het werk.
Foto: M.J. van Iersel

Zes maanden opleiding tot jeugdinker bekroond in stadhuis van Doesburg

Jan J. Speelziek

Op 23 september j.l., tijdens de jaarlijkse bijen- en heidehoningmarkt in Eerbeek, werd mijn aandacht getrokken door een grote groep kinderen van 10 tot 12 jaar, die onder leiding van een mentor op interessante wijze werden voorgelicht over alles wat met bijen te maken had. Monique van Oorspronk, secretaris van de VBBN subvereniging Eerbeek, vertelde mij dat het geen schoolleraar betrof maar een enthousiaste imker uit Doesburg, die jaarlijks acte de presence geeft met een groep cursisten in opleiding in het kader van het 'Project Cursus Jeugdinker'. In de loop van die morgen, toen deze 'mentor' zich te goed deed aan een kop koffie, ging ik 'toevallig' bij hem zitten en vroeg of hij met zijn kleinkinderen op pad was. Hierop vertelde hij, dat 'zijn' kinderen in opleiding waren voor 'jeugdinker', en dat deze excursie de finale was van een zes maanden durende cursus, waarbij elke zaterdag twee uren praktijk- en/of theorielessen werden gegeven. Zaterdag 30 september zou met enig vlagvertoon de diploma uitreiking plaatsvinden in de Burgerzaal van het stadhuis te Doesburg. Daar die groep enthousiaste imkertjes mij bijzonder interesseerde wilde hij mij uitnodigen om daarbij aanwezig te zijn. Eerst toen ik voor de toezending van een invitatie mijn naam opgaf, ontdekte hij, dat ik 'geen vreemdeling in Jeruzalem' was.

Feestelijke diploma-uitreiking

Op de aangegeven tijd was ik aanwezig in de Burger- of wel Trouwzaal van het stadhuis te Doesburg. Tot mijn niet geringe verbazing arriveerden daar behalve de groep 'jeugdige imkers' uit Doesburg, Angerlo, Hummelo en Keppel, ook de ouders, diverse opa's en oma's, enkele leerkrachten, een paar vertegenwoordigers van de imkerij en zelfs twee wethouders van de gemeente Doesburg, in totaal 115 personen! Bovendien was de plaatselijke en regionale pers vertegenwoordigd. De 20 studentjes, gezeten op de voorste rij, ontvingen uit handen van de voorzitter van de Imkersbond ABTB, de heer P. van Schaik, allen een fraai diploma met een roos. Voorts een zakje bloembollen, die in het komende voorjaar ervoor moesten zorgen, dat de eerste bijtjes weer nectar en stuifmeel zouden kunnen vergaren. Tijdens de cursus hadden de leerlingen een zakje zonnepitten gekregen. Zij die

kans zagen tot het kweken van het hoogste exemplaar (2.45 m) en/of de grootste bloem (35 cm) ontvingen een fraaie bos bloemen. Na het uitreiken van de diploma's feliciteerde de heer Roest, wethouder van milieuzaken, alle gelukkigen met hun certificaat. 'Ik ben er trots op dat jullie het allemaal gehaald hebben, want ik weet dat jullie imkermeester een gedreven man is, die de kunst verstaat iemand steeds meer te laten doen dan hij van plan was. Echter geen nood, want het is een goede zaak dat de natuur jullie volle belangstelling krijgt', aldus dhr. Roest.

Belang van goede relaties

Na afloop van de ceremonie had ik nog een uitvoerig gesprek met genoemde wethouder van Milieuzaken. Hij vertelde dat dit reeds de vijfde cursus was van 'imkermeester' Bert Polman. Zelden hoorde ik zoveel lof over iemand, die zich bezig houdt met de opleiding van een nieuwe generatie imkers. Polman geeft ook regelmatig aan de hogere klassen van de lagere school voorlichting over 'bloempjes en bijtjes'. Daar legt hij in goed overleg met de leraren de kiem voor elke volgende cursus. Het aanbod is vaak groter dan 20 cursisten, hetgeen hij als limiet stelt. Gedurende de laatste vijf jaren werden 86 kinderen gebrevetteerd jeugdinker!

Sponsoring van de kosten

Na afloop heb ik met de heer Polman in een restaurant ter plaatse nog wat nagepraat, waar hij mij desgevraagd vertelde hoe hij dat allemaal bekostigde. Zelf

Uitreiking getuigschriften aan 20 cursisten in de Burgerzaal Gemeentehuis Doesburg

doet hij alles uit pure liefhebberij, terwijl de cursus aan de leerlingen gratis wordt aangeboden. De kosten van het lesmateriaal, cursusmappen, kopieerwerk, huur leslokaal, drinks, etc. belopen per cursist ongeveer f80,-. De hiervoor benodigde fondsen worden verkregen uit sponsoring door de gemeente, twee banken, een supermarkt en enkele particulieren. De ouders van de studentjes betalen bij de aanvang van de cursus een borgsom van f 30,- die ze na afloop van de cursus weer terugontvangen. Dat is een stimulans om alle lessen bij te wonen. Afhaken en verzuimen kan alleen als daartoe een goede reden is.

Cursusinhoud

Deze cursus jeugdinker is uniek. In ons land bestaat geen vergelijkbaar project. Er is een toenemende belangstelling te bespeuren in andere delen van het land, zelfs vanuit België. De cursisten krijgen in de theorie- en praktijklessen inzicht in het leven van een bijenvolk. De opleiding omvat echter meer dan inzicht in het bijenleven en de opleiding tot imker. Ook aan andere insecten wordt aandacht besteed.

Onverbreekelijk daarmee verbonden is het opdoen van kennis over bomen, struiken, planten, bloemen, vruchten en groenten, want deze leveren het onmisbare voedsel in de vorm van nectar en stuifmeel voor diverse insecten... en mensen. Ook komen milieuaspecten aan de orde. Verder krijgt het begrip kruisbestuiving ook de vereiste aandacht, alsmede wat dat betekent voor het ecologisch evenwicht in de natuur. De cursus wordt gecompleteerd door een aantal praktische activiteiten, zoals het planten van zonnebloemen, onderdelen van bijenkasten timmeren, honingslingeren, waskaarsen maken en tot slot een excursie naar de jaarlijkse bijen- en honingmarkt in Eerbeek.

Propaganda vanuit de jeugd

De belangstelling voor deelname was ook dit seizoen weer zo groot dat er enkele leerlingen op de wachtlijst werden geplaatst. Voor de selectieprocedure zijn een aantal richtlijnen vastgesteld, terwijl er naast medewerking van de school ook goedkeuring van de ouders noodzakelijk is om aan dit project deel te mogen nemen. De jeugdige imkers zijn er altijd trots op dat zij de cursus met goed gevolg hebben afgesloten. Drie van de geslaagden hebben dit jaar besloten om samen met hun ouders door te gaan met imkeren! Ook de wisselwerking met de omgeving is opvallend, want er verschijnen nieuwe leden, die dankzij de propaganda van deze jonkies het ook wel eens willen proberen.

Werving van nieuwe imkers

Het is de hoogste tijd dat er een einde komt aan het veel gehoorde doemdenken over de zogenaamde vergrijzing van de imkerij. Hier zien we waartoe één enthousiasteling in staat is. Het wordt erg op prijs gesteld om in deze milieubewuste tijd op de lagere school, bij de padvinderij of groepen natuurvrienden te beginnen en doe je dat in goed overleg met de betrokken leiding, dan doe je dat zelden tevergeefs. Wellicht zijn er ook groepen jonge 50-plussers, die liever een bijen- dan een computercursus volgen. Ook wel eens gedacht aan een 'on the job training' of wel een meeloopcursus? Hoewel een officiële cursus uiteraard de voorkeur verdient, zijn er meerdere mogelijkheden om gegadigden aan te zoeken voor deze mooie natuursport. Benoem een capabele PR-functionaris in uw vereniging en plaats het initiatief van Bert Polman ook eens op de agenda van uw eerstvolgende bijeenkomst.

Voorzitter van de imkersbond ABTB dhr. P. van Schaik reikt getuigschrift uit aan cursist Merel Hofman.

Wethouder E. Roest (gem. Doesburg) feliciteert de cursisten. Foto's: B. Polman

Een hectische periode

Vorige maand maakte ik de opmerking: 'het gaat goed met ons blad, veel kopij moet wachten'. Hoewel het laatste minder plezierig is voor degene die zijn/haar artikel nog niet ziet geplaatst blijkt uit dit alles betrokkenheid en dat is een goede zaak. Toch is een redactie altijd op zoek naar een nog betere vormgeving. Om inzicht te krijgen hoe de lezer over het blad denkt en welke wensen er leven is er een enquête gehouden onder een beperkt aantal personen. De uitslag is binnen en hiermee kan de redactie zijn voordeel doen. Eenmaal per jaar komen redactie en medewerkers bij elkaar om over het wel en wee van 'Bijen' te praten. Vorig jaar was de datum 4 november geprikt. Ik moest verstek laten gaan omdat

16 ik de volgende dag zou deelnemen aan een halve marathon op Terschelling. Als een echte professional heb ik een trouw aantal sponsors die een leuk bedrag bij elkaar brengen voor een weeshuis in Ethiopië. Het dreigde allemaal uit de hand te lopen door een onverwachte ziekenhuis opname van mijn echtgenote medio oktober. Door de consternatie was bovendien een uitnodiging voor de groepsvergadering Friesland op 4 november onopgemerkt blijven liggen. Beste mensen in Friesland, mijn excuus daarvoor. Het was een hectische periode, maar eind goed al goed. De vergaderingen zijn gehouden, de halve marathon is gelopen en met mijn vrouw gaat het de goede kant op. Tijdens haar verblijf in het ziekenhuis te Leeuwarden werd ze onder andere verzorgd door een verpleegster met de naam Ymkje Groenveld. Onwillekeurig dacht ik gelijk aan de oud-redacteur R.P. Groenveld van het blad bijenteelt van de VBBN, het vroegere groentje. Van zijn hand verschenen in 1993 en 1994 een aantal zeer lezenswaardige artikelen in 'Bijen' onder de titel 'Nieuwe inzichten aangaande het bijenvolk' en in de zestiger jaren Het Grote Bijenboek. De voornaam van de jongedame 'Ymkje' deed me sterk aan imme denken. Het bleek een schot in de roos. Rienk Groenveld was haar overgrootvader. Ik had nog wat oude correspondentie met Rienk in mijn archief en een kopie voor de familie was snel gemaakt.

In sneltrainvaart naar het voorjaar

Lijkt de winter nog lang? In het aantekenboekje bijenjaar 2000 lees ik dat op 26 januari 2000 in mijn tuin de eerste sneeuwkllokjes bloeiden, dus... Bij 12 maart staat genoteerd: prachtige voorjaarsdag voor Terschelling, zonnig, weinig wind en de temperatuur rond 11°C. De voorafgaande dagen heeft het hard

gewaaid en de grond ligt bezaaid met afgerukte elzenkatjes. De bijen verzamelen het stuifmeel van de katjes op de grond. Ja, waarom ook niet.' Vanaf 28 maart de eerste bloeiende paardebloemen gevolgd door de narcis, hyacint en sterhyacint op 2 april. Als imker ben je dan al lang bezig plannen te maken hoe je dit seizoen alles aan gaat pakken. Naar de voorjaarsdracht met een broedkamer vol met broed en op het rooster een lage honingkamer? Of toch maar twee broedkamers met al dan niet daarop de honingkamer. De laatste opstelling is beter voor het bijenvolk, omdat het zich onbeperkt kan ontwikkelen in de ruime woning, en voor de gemoedsrust van de imker omdat zwermneiging vanwege die grote ruimte voor het volk minder snel zal optreden. Je hebt dan nog de keus om het broed allemaal in de bovenbak te hangen of over de beide kamers te verdelen. Die grote broedruimte is wel een uitnodiging voor de bijen om de nectar eerst rond het broednest op te slaan, zodat er minder in de honingkamer terecht komt. Toch moeten we daar niet moeilijk om doen. Het leidt tot sterke evenwichtige volken die tegen een stootje kunnen in de drachtarme weken die nog komen. Ga alleen met sterke volken naar de voorjaarsdracht. Meestal zal er moeten worden verenigd. Een klein volk in een te grote ruimte zal bij koud weer de honingkamer voor gezien houden. Dat dubben over de hoeveelheid ruimte voor een volk tijdens de voorjaarsdracht speelt voornamelijk een rol als er met de volken wordt gereisd. Blijven de volken binnen handbereik dan kan met een krappe behuizing worden begonnen en aan de hand van de dracht en de weersontwikkeling alsnog meer ruimte worden gegeven. Blijft de vraag, wat is een sterk volk om van de voorjaarsdracht op honing te mogen rekenen. Onder de weersomstandigheden die hier in het noorden gelden is me gebleken dat minimaal acht raten broed vereist zijn. Verenig een weekje voordat de voorjaarsdracht begint. Het verenigen is een behoorlijke ingreep voor het nieuw ontstane volk en we geven de bijen dan de tijd om tot een eenheid te groeien, voordat de trom van de voorjaarsdracht wordt geslagen.

Drieramer, moerdop en duizend bijen

Op 22 mei was het hoofdvolk tot maximale ontwikkeling gekomen. Er waren al een paar doppen in de melk aanwezig, dus hoog tijd om een aflegger te maken. Alle raten uit het broednest werden afgeslagen in een schone broedkamer met daarin een darrenraat en verder uitgebouwde raten met stuifmeel en voer. Om een reserve moertje te kweken is een

raat broed met een open dop en opzittende bijen is in een drieramer gehangen en verder opgevuld met twee raten open voer. Het vliegget werd gesloten en het kastje in de schaduw geplaatst. Een kletsnatte spons op de voeropening zorgde voor het broodnodige vocht. Na een paar dagen kreeg het z'n definitieve plek en werd het vliegget geopend. Het op deze manier kweken van jonge koninginnen heeft als groot voordeel dat de moertjes in hun larve stadium opgroeien in een groot volk onder optimale omstandigheden. Een verslag over de ontwikkeling van dit volkje tot volk.

'Op 16 juni waren er eitjes aanwezig. Een bijna lege kantraat vervangen door een raat voer en stuifmeel. In deze periode van het jaar bloeit er weinig maar is er wel een bloeiende belangstelling van bijen uit de wijde omtrek voor elkaar. Vloeibaar voedsel geven aan kleine volkjes vraagt om roverij met een grote kans dat het volkje ten gronde gaat, vandaar een raat met verzegeld voer overgebleven na het verenigen bij aanvang voorjaarsdracht. Op 27 juni was ook de tweede raat belegd en is het volkje in een zesramer over gehangen. Opnieuw voer ingehangen en nu ook vloeibaar voedsel gegeven want er werd druk gevlogen op de braam, dophei en witte klaver. Het volkje ontwikkelde zich perfect. Op 4 juli waren er al jonge bijen zodat op 13 juni de eerste eitjes zijn gelegd. Daarna ging de ontwikkeling razend snel. Op 26 juli waren er vier schitterende raten broed en heb ik het volk over gehangen in een 10-raamskast. Op 11 augustus waren er acht raten broed en de twee kant-raten vol honing. Gelijk een rooster gelegd en daarop een lage honingkamer met negen raampjes met voorbouw, een uitgebouwde raat, het zogenaamde lokkertje, en de nodige schietgebodjes. Die werden verhoord want op vier september kon ik negen raampjes met prachtige raathoning oogsten. In de broedbak onder het rooster waren nog negen belegde raten met brede honingkoepels. Met de winterbijen zit het hier dus wel goed.' Waarom ik de geschiedenis van dit volkje zo uitgebreid vertel? Omdat ik diep onder de indruk ben van de overlevingsdrang van dit volkje dat in een periode van slechts twee maanden, vier juli eerste jonge bijen geboren en vier september een bak vol honing, volledig klaar was voor de winter.

EU richtlijnen biologische bijenhouderij

Christ Smeekens heeft in Bijen 9(9): 236 (2000) een aantal belangrijke punten samengevat uit een groter geheel, die aangeven aan welke normen moet worden voldaan om te voldoen aan de biologische bijenhouderij.

Als je de punten doorleest dan bekruipt me het gevoel dat er door de Europese Unie een aantal papieren regels zijn vastgesteld die in de praktijk niet zijn te controleren en waaraan ook niet is te voldoen. Wat te denken van het voorschrift dat er voldoende afstand moet worden bewaard tot potentiële bronnen van verontreiniging, zoals bebouwde kommen en autosnelwegen. Wat is 'voldoende'? Denk verder aan stoffen (verontreinigingen) die met luchtstromingen over zeer grote afstanden worden vervoerd en door regenwater het aardoppervlak bereiken. Bijna jaarlijks kunt u lezen over woestijnzand dat na een regenbui op allerlei oppervlakken achterblijft. Meerdere voorbeelden van verontreiniging zijn makkelijk te geven. Regelgeving? Prima, maar dan zinnige regelgeving. Zo wordt de consument op het verkeerde been gezet.

Een tiende jaargang

Als u de omslag van Bijen bekijkt dan ziet u dat we aan de tiende jaargang zijn begonnen van het gezamenlijke blad Bijen voor alle aangesloten imkers van Nederland. In die tien jaar zijn er een flink aantal artikelen in Bijen opgenomen, die niet alleen het lezen maar ook het herlezen meer dan waard zijn. Misschien breekt de tijd ooit aan dat lezers in een enquête hun favoriete artikelen kunnen aangeven en dat van een groot aantal daarvan een boekwerkje verschijnt, zoiets als 'Het beste uit Bijen'.

Het weer in januari

Over de periode 1961-1990 geldt als landelijk gemiddelde 44 uren zonneshij, 62 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 4,5°C.

Januari maanden					
Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1996	zeer zonnig	(90)	zeer droog (7)	zeer koud	(1,8)
1997	zeer zonnig	(81)	zeer droog (6)	zeer koud	(1,6)
1998	zonnig		normaal	zeer zacht	(7,3)
1999	zonnig		nat (83)	zeer zacht	(7,8)
2000	normaal		normaal	zacht	(6,6)

Geraadpleegd

Smeekens Christ, Europese richtlijnen voor de biologische bijenhouderij. Bijen 9(9): 236 (2000)
Ko Zoet, Het bijenjaar 2000, privé aantekeningen

De vraag voor de maand januari was: *Hoe maakt u raampjes schoon?*

Schrappen met een mes

Men kan ook zeggen: Hoe maak je van raampjes vol oude raat weer bruikbare nieuwe raampjes? We gaan er daarbij van uit dat we het raampje met de bedrading er nog in bruikbare staat willen terug brengen. Bij het bedraden van het raam gebruik ik RVS draad van 0,4 mm dik. RVS roest niet, 0,4 mm is sterker. Het begin en het eind van de draad wordt rond een spijker gedraaid. Na het ronddraaien worden de spijkertjes niet tot hun kop in het hout geslagen, maar blijven er 5 à 6 mm uitsteken. Ze worden vervolgens kromgeslagen (niet te diep in het hout).

Schoonmaken

Als eerste schrappen we met een mes de propolis van de toplat. Aan de binnenkant van het raam snijden we de raat los van het hout. We zorgen ervoor de bedrading niet door te snijden. De waswafels (kunstraat) hebben we er vroeger ingesmolten met een 24 volt transformator. Deze trafo komt nu weer van pas. We sluiten de trafo met een krokodillen klem aan op het begin en het eind van de draad. Deze klemmetjes zetten we vast op de kromgeslagen spijkertjes. Door de opwarming van de draad begint de raat te smelten. Het raampje ligt met zijn zijkanen op twee balkjes. Door het smelten van de was kunnen we de raat uit de draden drukken. Die komt terecht in de ruimte tussen de twee balkjes. De aan de zijkant overblijvende raat wordt met een mes afgeschraapt. Meestal is de bedrading dan niet meer strak gespannen. We buigen de kromgeslagen spijkers 45°C terug. Door de spijker rond te draaien spannen we de bedrading opnieuw op. De verzamelde was wordt in de winter gesmolten.

Hugo Matheusen, Essen, België

Ontsmetten met Halamid

Nadat de oude raten zo goed mogelijk uit de ramen zijn verwijderd (dit doe ik met een oud broodmes), wordt het spandraad en de spijkertjes eruit gehaald. Vervolgens ga ik alle ramen even snel schoonbranden met een hobbybrander en gelijk afvegen met een vochtige doek. De ramen worden daarna in een grote teil gelegd en gevuld met heet water. Daarin doe ik

een kleine hoeveelheid halamid, ca. 2 eetlepels op 10 liter water (dit middel wordt ook gebruikt voor het reinigen van slagersgereedschap e.d.). Na 24 uur worden de ramen eruit gehaald en gedroogd. Alle ramen zijn nu goed schoon en gelijk ontsmet. Dit is mijn manier en al jaren tot tevredenheid.

J. Seubring, Grolloo (Drenthe)

De vraag voor de maand april

In deze tijd van het jaar gaan de bijenvolken zich ontwikkelen en hebben ruimte nodig. Op welke manier geeft u de bijenvolken ruimte? Kunstraat, honingkamer, een bak erop of eronder? Hebt u nog andere manieren om ruimte te geven? Hoe zijn uw ervaringen daarmee?

U kunt uw antwoord tot eind februari naar de redactie sturen. U kunt uw antwoord inzenden per brief, op diskette of per E-mail: Maandblad BIJEN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, E-mail: redactie@vbbn.nl.

Inbinden maandblad Bijen

U leest op dit moment het eerste nummer van 'Bijen, Maandblad voor imkers' van 2001. Een manier van uw maandblad mooi te houden is om deze te laten inbinden. De VBBN biedt namelijk alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad **Bijen** in te laten binden. De ingebonden jaargangen krijgen een donker-groene harde kaft met goudkleurige opdruk op de rug. U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden (f28,50) of per twee jaargangen (f33,50).

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) vóór 1 maart 2001 door ons ontvangen is (zijn), u kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters,
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen.
Afgeven mag natuurlijk ook.

Dracht en drachtplanten

Hebt u als imker, 's morgens vroeg weleens een bij, rijkelijk voorzien van stuifmeel, uit een crocus zien kruipen?

Hebt u in juli weleens op een zwoele zomeravond onder een bloeiende lindeboom gestaan en hebt u toen ook dat heerlijke gezoem gehoord van duizenden bijen en andere insecten?

Hebt u wel eens een bijenvolk geobserveerd dat bij een bloeiende koolzaadveld stond of op de bloeiende heide? Dan bent u deelgenoot geweest van een stukje natuurbeleving in optima forma.

U hebt dan kunnen aanschouwen, hoe belangrijk bloeiende planten, bomen en heesters zijn voor onze gevleugelde vrienden.

U hebt dan met eigen ogen kunnen zien hoeveel moeite een bij zich soms moet getroosten om zijn dagelijkse kostje bij elkaar te kunnen halen. Men zou zich kunnen afvragen of men zich niet een beetje moet schamen, als men een bloeiend klaverveld radicaal gaat afmaaien.

We kunnen er met elkaar voor zorgen, dat de bijenweide wat groter wordt. Hebt u een moestuin? Laat dan eens wat tuingewassen doorgroeien zoals radijs of peterselie. Laat een overhoekje in de tuin eens een jaar of twee ongemoeid liggen. Plant in het najaar eens wat extra crocussen of zaai langs de rand van de tuin eens een mengsel van wilde planten. Zowel onze bijen als ook andere insecten zullen hier zeker baat bij hebben. Uw bijen zullen het u zeker 'terug betalen'.

Speenkruid. Foto: M.L. Boerjan

Oproep aan de bezitters van Schier-moeren uit '99

Elders in dit nummer kunt u lezen over de moeilijkheden die het teeltstation op Schiermonnikoog te wachten staan. Aangezien wij goede hoop hebben op een gunstige afloop gaan wij onverdroten voort met het voorbereiden van de teelt in 2001.

Een van de belangrijkste aspecten van ons werk is de selectie op zachttaardigheid. Dit is een continu proces waarvoor wij deze keer ook uw hulp invoeren.

In de loop van het jaar kregen wij van een aantal 'Schier-imkers' de gekleurde 'geboortekaartjes' terug met opmerkingen over het gedrag van de bijbehorende moeren. Hiervoor onze dank.

Dit bracht ons echter op het idee om op deze manier nog meer gegevens te vergaren teneinde onze selectie nog wat gericht te kunnen uitvoeren.

Vandaar de oproep

Bezitters van Schiermoeren geboren in 1999 worden vriendelijk verzocht in de komende weken hun ervaringen op de geboortekaartjes te noteren en deze te sturen naar: Jan Charpentier, Laar 45, 5258 TJ Berlicum.

Zijn de kaartjes niet beschikbaar, dan de gegevens opsturen met vermelding van de kaartkleur omdat die kleur verwijst naar de koningin waarvan de betreffende moeder een dochter is.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Donkere wolken boven Schiermonnikoog

J.F. Charpentier

Ondank het feit dat de 'Stichting Station voor Carnicateelt' al sinds einde veertiger jaren op het eiland werkzaam is, ontstaan er nu toch problemen met de continueiteit. De huidige standplaats van het station is ons door de gemeente rond 1960 toegewezen en wij hebben daar tot begin negentiger jaren kunnen werken, zonder enige moeilijkheid met de omwonenden. Daarna kwam er nieuwbouw in de omgeving met aanpassing van de begroeiing. Sindsdien krijgen wij regelmatig klachten over vervuiling door bijenuitwerpselen.

20 De bewonersvereniging 'Rabbit Hill' van de nieuwe wijk tracht ons via de gemeente te doen verhuizen. Wij hebben daar in principe geen bezwaar tegen, hoe ongaarne wij onze huidige plek ook verlaten. Als alternatief wordt ons een vergunning op de huidige plaats verstrekt voor het gereduceerde aantal van 15 bijenvolken (in plaats van de huidige 35), en dat voor één jaar om te bezien of die toestand voor de omwonenden acceptabel is. Dit aantal moet vóór het seizoen 2001 tot stand zijn gebracht.

De reactie van het bestuur is:

1. De verhuizing maakt de bouw van een nieuwe stal noodzakelijk. Omdat de nieuwe locatie ca. 2 km verder weg ligt is het niet meer mogelijk de teeltwerkzaamheden uit te voeren vanuit een gehuurd vakantie-huisje. De nieuwe stal moet dus de mogelijkheid bieden de teelt van daaruit te begeleiden. Dit vereist

een hogere investering dan alleen een simpele herbouw van de stal. De kosten voor het inrichten van de nieuwe locatie werden door ons begroot op ca. f 65.000,-. Omdat niet wij, maar de gemeente de vragende partij is zijn wij van mening dat daarom ook de gemeente voor die kosten moet opkomen. De gemeente wil echter niet verder gaan dan f 15.000,-. Wij hebben echter geen geld en dus kan de verhuizing niet doorgaan.

2. Om de teelt van ca. 250 koninginnen mogelijk te maken hebben wij minimaal 35 bijenvolken nodig. Liever nog wat meer. Daarnaast is het noodzakelijk om over voldoende volken te beschikken om de genetische vitaliteit in stand te houden. Hier is 35 volken wel het minimum benodigd aantal. Met een aantal van 15 volken kunnen wij ons werk dus niet meer doen.

We bevinden ons nu in een pat-stelling.

Omdat wij in alle rust willen kunnen telen, lijkt ons de beste oplossing verhuizen naar een andere locatie onder voorwaarde dat de gemeente de kosten draagt. De nieuwe plaats is gelegen op het 'Groenglop' ca. 1,5 km oostelijk van de huidige standplaats.

Dit terrein is eigendom van 'Natuurmonumenten' die geen bezwaar heeft tegen onze komst.

Om met de gemeente verder te kunnen onderhandelen hebben wij een jurist benaderd, gespecialiseerd in bestuursrecht, om ons hierbij terzijde te staan.

We gaan spannende tijden tegemoet!

We houden u op de hoogte.

Koninginnenteeltdag 3 februari

Deze dag vindt plaats in het Wentgebouw aan de Rijksuniversiteit op de 'Uithof', Sorbonnelaan 16 (in de volksmond 'de ponskaart' genoemd), aanvang 10.00 uur.

Programma

10.00-11.00 uur: **inleiding** door Gererd Meijerink met als onderwerp 'De teelt van Buckfastkoninginnen', aansluitende discussie.

11.00-12.00 uur: **inleiding** door Johan Olde Dubbelink met als onderwerp 'De teelt van carnica-koninginnen', aansluitende discussie.

12.00-12.00 uur: **Pauze**

13.00-14.00 uur: **lezing** met dia's door Marie-José Duchateau over 'Imkeren met de A.M. Ligustica in Korea'. Ervaringen met e plaatselijke methoden.
 15.00 uur: Sluiting.

De kosten bedragen f 15,- incl. lunch. Aanmelden vóór 31 januari in verband met bestellen van de lunchpakketten. Aanmelding bij: J. Dommerholt, 0343-414820, fax 0343-420533 of bij: Maandblad BIJEN, mw. M.J.E.M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317-422422, fax 0317-424180 of E-mail: redactie@vbbn.nl

Stimuleren of drijfvoeren van bijenvolken (2)

Peter Elshout

Wat kan er fout gaan bij het stimuleren van bijenvolken?

Een schijndracht creëren in het vroege voorjaar door het openkrabben van voerramen of het geven van suikerdeeg wel of niet voorzien van een surrogaat-stuifmeel, zal bij gebrek aan goed stuifmeel tot teleurstellende resultaten leiden. Door de schijndracht zullen er uiteindelijk veel bijen geboren worden die door tekorten aan stuifmeel een korte levensduur hebben.

Hun voedersap- en wasklieren functioneren beperkt of zelfs niet. Zij zullen niet of uiterst beperkt kunnen zorgen voor een volgende bijengeneratie. Kort na de aanvang van de verwachte dracht zullen de zo vele bijen die door middel van een eiwitarm menu zijn gekweekt, snel afsterven. Bijen worden ook bij te koud weer gedwongen uit te vliegen om water te halen. Broed heeft immers veel water nodig. Veel bijen zullen door de te lage temperaturen achterblijven. De verhouding bijen en broed raakt uit balans: ziektes als nosema door de tekorten aan stuifmeel en kalkbroed door tekorten aan bijen die het broednest warm moeten houden, zijn nu eigenlijk vanzelfsprekend. Bij tekorten aan stuifmeel worden vooral bij het stimuleren in de nazomer, eitjes en open broed weer opgegeten. Kannibalisme is een manier om te overleven. Bijen die door tekorten aan stuifmeel uit nood eitjes en open broed opeten zijn later in staat een nieuwe generatie bijen te voeden, raten te bouwen en een dracht binnen te halen. Het is een manier van overleven. Uiteraard is de geconsumeerde hoeveelheid eiwitten in de vorm van broed groter dan het rendement. Kannibalisme is onder slechte drachtomstandigheden voor de bijen de uiterste manier om te kunnen overleven.

Door kannibalisme kan in het voorjaar 20 tot 25% van het open broed verdwijnen. In de zomer 10 tot 20% maar in de nazomer kan dit wel tot 50% oplopen. Vooral darrenbroed en in mindere mate werksterbroed functioneren dan als opslag van eiwitten. Om te overleven zijn zeker in de winter langlevende bijen belangrijker dan een overmaat aan bijen. Een bijenvolk laat zich niet sturen, dat doet het zelf.

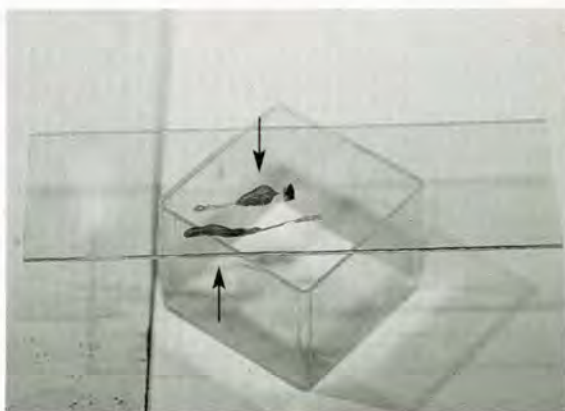
Ook al heeft u als imker volle ramen met stuifmeel bij het inwinteren in de bovenbak van het in te winteren volk gehangen, is dit geen vrijbrief om een bijenvolk ongestraft te kunnen stimuleren. Deze ingewinterde

stuifmeelramen zijn immers niet als u zo nodig moet stimuleren, door de bijen als een koelkast open te trekken. Het samen gaan van het net bereikbaar zijn van deze stuifmeelramen en de door de imker toegepaste stimulatie is onwaarschijnlijk of puur toeval.

Waarom zijn de resultaten bij het stimuleren zo wisselend?

Het stimuleren met suikerwater, een suikerdeeg of met een suikerdeeg waaraan een surrogaat stuifmeel product is aan toegevoegd heeft tijdens een stuifmeelarme periode weinig zin.

Is er een stuifmeeldracht en zijn de weersomstandigheden goed dan zullen er gezonde goed functionerende bijen geboren worden. Stimulatievoer met een surrogaat stuifmeel in de vorm van soja, caseïne en anderen worden dan volledig genegeerd en zullen spoedig beschimmelen. Ook het verstrekken van droog sojameel wordt in een stuifmeel arme periode door de bijen verzameld en als zodanig opgeslagen. Zelfs roet uit schoorstenen en meel van graanmolens worden in een tijd van stuifmeel armoede verzameld. Een nutteloze bezigheid die gestuurd wordt door de haaldrift van de bijen. Zodra er een goede stuifmeeldracht volgt worden de cellen met deze inferieure tot waardeloze producten geleidigd om plaats te maken voor goed stuifmeel. Het stimuleren met een suikerdeeg of een suikeroplossing heeft wel zin bij een goede stuifmeeldracht en goede weersomstandigheden. Bijen zullen als er suikers binnen komen hun haaldrift richten naar dat wat ze op dat moment het

Twee middendarmen op objectglasje.

Foto: P. Elshout

Grote platen gesloten broed zeggen niets over de kwaliteit van de bijen die eruit geboren worden. Voldoende natuurlijke eiwitten voor en na de broedfase bepalen de levensverwachting

Een bijenwoning bevuild met bijen-poep. Meestal een bron van nosemasporen. Foto's: P. Elshout

22

meeste nodig hebben. Het opkweken en stimuleren van jonge bijen volken tot volwaardige volken valt of staat bij het wel of niet aanwezig zijn van een stuifmeeldracht. De kweek van nieuwe volken moet dan ook plaatsvinden in de maanden mei tot uiterlijk de eerste helft van de maand augustus. Onderzoek heeft aangetoond dat volken die in die tijd, gevoerd worden met suikerwater (1:1) tot wel tweemaal meer stuifmeel verzamelen dan volken die niet gevoerd (gestimuleerd) worden. Het langzaam en vroeg inwinteren, einde juli tot eerste helft van augustus, geeft bij een goede stuifmeeldracht, sterke volken voor en na de winter.

Onderzoek Ambrosiushoeve 1988

Bij dit onderzoek werd de ontwikkeling van de middendarm van bijen vergeleken tussen volken gevoerd met stuifmeel, die gevoerd werden met een sojagist en casomeel en met alleen suikerwater. Dit onderzoek laat de verschillen zien in de ontwikkeling van de middendarm maar zegt niets over het kunnen functioneren en de levensverwachting van de bijen.

Bijen gevoed met	Middendarm epitheel	Trilhaar-zoom
Alleen suikerwater	Cellen los	Geheel niet ontwikkeld
Stuifmeel	Stevige laag	Zichtbaar weelderig
Soja gistdeeg en casomeeldeeg	Stevige laag	Aanwezig, maar minder goed ontwikkeld

Resultaten van wel en niet gestimuleerde volken.

Onderzoek van de wetenschappers Dr. Maquelin en Dr. Wille in 1979, zie Naturgemäse Bienenzucht.

Van de 80 volken werd de helft wel gestimuleerd en de andere helft niet. De volken werden op meerdere standen geplaatst. Van beide groepen waren steeds gelijke hoeveelheden per standplaats. De volken waren altijd van gelijke sterkte. De proeven werden uitgevoerd in de nazomer. Onderstaande grafiek geeft het eindresultaat en laat des te meer zien dat stimuleren kortlevende bijen oplevert. De resultaten lijken in de tweede helft van september zo veelbelovend. In de winter zullen in verhouding veel meer bijen sterven dan bij de niet gestimuleerde volken. Ontnuchterend niet? Helaas wordt door veel imkers de oorzaak van te zwakke uitgewinterde volken niet als het eind resultaat van hun stimuleringsdrift gezien.

Stimuleren van volken bij inwinteren

Volken	Gestimuleerd	Niet gestimuleerd
Na stimulatie	6000 cellen meer broed dan niet gestimuleerd	
1 ^e helft september	40% meer bijen dan niet gestimuleerd	
Na uitwinteren	10% minder bijen dan niet gestimuleerd	

Geraadpleegde literatuur

Naturgemäse Bienenzucht, van Rudolf Moosbeckhofer en Jozef Bretschko; ISBN: 3-7020-0740-7
Einfach imkern, Dr. Gerhard Liebig. Uitgegeven door TC DRUCK Tübinger Kronik, 1998
Pollenanalyse (1999), van R.W.J.M. van der Ham, J.P. Kaas, J.D. Kerkvliet en A. Neve.
Onderzoeksverslagen van de Ambrosiushoeve (1988).

Bienen-Maya op Expo-2000

Tijdens een bezoek aan de Expo-2000 in Hannover kwamen we onder de indruk van de nieuwste snuffjes op velerlei gebied, met name op het terrein van digitale uitvindingen en toepassingen. Tegen alle verwachtingen in troffen we onder de vele inzendingen (paviljoens) zowaar ook nog iets aan dat met bijen te maken had: Bienenland. Het betrof echter geen nouveauté op het terrein van de bijenteelt, integendeel, we werden plotseling geconfronteerd met een schone jonge dame, die bij nadere kennismaking Bienen-Maya als naam had gekozen. Zij beheerde met enkele assistenten een overdekte halruimte van circa 500 m², waarin allerhande ludieke bijentoestanden met behulp van riet en wilgenmateriaal waren opgebouwd. Het was een echte sprookjestuin, zoals we die kennen uit de boeken van Bienen-Maya. Een soort doolhof, waarin diverse kinderen rondliepen, over de grond kropen, klommen en zochten naar iets mysterieus. Het onbekende doel bleek te zijn een bijenkoningin op huwelijksreis. Hadden ze die gevonden, dan mochten ze haar behouden. Het was een fraaie koningin van een onbekend 'superras', ter grootte van een teddybeer. Het fanatisme waarmee de kinderen te werk gingen was een attractie voor jong en oud. Aldus ontstond er onder de toeschouwers een reeks vragen over het bijenvolk en alles wat daarmee te maken had. Het was zowel voor de ouders als begeleiders van al die kinderen een genoegen om dat spektakel te aanschouwen. Bienen-Maya, kennelijk een jong onderwijzeresje, kon voor de kinderen (en ouders) op buitengewoon simpele wijze vertellen hoe het leven in een bijenvolk in elkaar zat. Toen wij een praatje met haar maakten, had ze al snel door, dat wij op dat gebied geen leken waren. Zij bleek echter geen imkeres te zijn, maar dankzij de wijze waarop ze al die ingewikkelde vragen van ouders en kinderen wist te beantwoorden, kwamen we tot de ontdekking, dat zij het vak 'hoe vertel ik het mijn kinderen' uitstekend beheerste. 'Het kost me elke dag wel een aantal super-bijenkoninginnen', zei ze, 'maar de PR die er vanuit gaat is niet te onderschatten'. Op mijn vraag waar ze die beperkte, nochtans duidelijke uiteenzettingen vandaan haalde, toonde ze een voor dit doel zeer geschikt boekje. Helaas kon ze ons daar niet aan helpen, doch geen nood, we noteerde de nodige gegevens en gingen daarmee tijdens de twee resterende dagen in Hannover op jacht. In een zeer grote boekenzaak 'Schmorl und von Seefeld' troffen we een complete serie kinderboeken aan van betrokken uitgever. Mocht iemand hierin geïnteres-

seerd zijn, dan volgen hier de bijzonderheden van dit unieke boekje, dat slechts DM 14,90 kost.

Die Biene, Meyers Lexiconverlag, Mannheim, ISBN 3-411-08621-1. Uit de serie 'Meyers kleine Kinderbibliothek (voor kinderen vanaf 3 jaar). Bibliografisches Institut & F.A. Brockhaus AG, Mannheim, originele uitgave: L'abeille @ 1992 by Editions Gallimard
Jan J. Speelziek

Wespen bestrijden

Bij het lezen van het artikel over ongediertebestrijding van Ab Kuypers in Bijen 9(7/8): 215 (2000) sloeg de schrik mij om het hart. Als enthousiast imker weet je toch ook wel wat van hommels en wespen. Hommels hebben maar een klein vlieggebied van ongeveer 1,5 km. Wij (ook enkele bevriende imkers) laten wel eens hommeltjes verhuizen, soms via een doos, maar ook wel met een 3 of 6-raams bijenkastje. Het volkje gaat naar eigen erf of bijenstal. Soms in overleg met de hulpvrager naar een andere plaats op zijn eigen terrein. Wij vertellen er dan enthousiast bij hoe nuttig hommels zijn voor de bestuiving van allerlei gewassen met zaden, vruchten en bessen als resultaat. Zo kun je toch een hommeltje niet bij ongedierte plaatsen. Zelfs voor de zogenaamde boswesp, (talentvolle bouwers), kun je nog wel een verplaatsing proberen. Niet met gif uiteraard maar via bedwelmen met de beroker. Ze zijn gauw loom en best op te ruimen of te verplaatsen. Die grote wespennesten in spouwmuur of tussen plafonds - ja, daar zal de officiële ongediertebestrijding voor moeten komen. Laten wij als imkers blijven werken aan ons beeld van natuurliefhebber. Benieuwd naar andere ideeën of oplossingen.

S. Santema-Swart, Tzummarum

Noot van de redactie

De redactie is van mening dat imkers het publiek kunnen helpen bij het oplossen van hun problemen met hommels en wespen. Het mooiste is het als dat op een diervriendelijke manier kan. Soms is er geen andere oplossing dan het gebruik van gif. Als de imker dat doet, gelden er bepaalde regels. De bedoeling van het artikel van Ab Kuypers was om de imkers te informeren over het bestaan van die regels.

Honing risico voor zuigelingen

In een aantal kranten werd begin november gewaarschuwd voor het gebruik van honing voor heel jonge kinderen. Dit naar aanleiding van een ANP-persbericht dat melding maakte van een recente publicatie in het

vaktijdschrift 'Infectieziekten Bulletin' over een patiëntje met zuigelingenbotulisme. Honing was daarbij een mogelijke besmettingsbron. Dat betrof een twee maanden oude, in Nederland geboren baby van Oekraïense ouders in een asielzoekerscentrum, die in maart 2000 uiteindelijk was opgenomen in het Academisch Ziekenhuis van Groningen. Het jongetje wilde niet meer drinken en was suf en slap. Gelukkig werd toen snel de juiste diagnose gesteld en kon de baby door een adequate behandeling na 3 weken het ziekenhuis weer verlaten. Dit is het eerste geval van zuigelingenbotulisme in Nederland. Ter vergelijking: in de USA komen jaarlijks ruim 70 gevallen voor van zuigelingenbotulisme.

24 In 1999 is in 'Bijen' (8(6): 182 (1999)) uiteengezet dat honing in babyvoeding een risico inhoudt. Ook toen was een krantenartikel aanleiding om te benadrukken dat honing potentieel gevaarlijk is voor zuigelingen. Die hebben namelijk nog niet een darmflora met beschermende bacteriesoorten ontwikkeld. Daardoor kunnen sporen van de ziekteverwekkende bacterie *Clostridium botulinum* kiemen in de darmen van zuigelingen en daar een zeer giftig toxine produceren. Voor alle zekerheid geldt de vuistregel: geen honing geven aan kinderen jonger dan één jaar.

Bij het zoeken naar de oorzaak van zuigelingenbotulisme wordt in de eerste plaats gekeken naar de voeding van de patiëntjes. Tot op heden is honing het enige voedingsproduct waarbij vaststaat dat baby's risico lopen. De betreffende baby in Nederland kreeg naast borst- en flesvoeding honing als zoethoudertje. Van die honing was helaas weinig meer over. Mede daardoor konden er geen ziekteverwekkende sporen in het restant honing worden gevonden.

De auteur van het artikel in 'Infectieziekten Bulletin', een arts van de GGD Groningen is van mening dat het zinvol zou zijn om meer te weten te komen over het voorkomen van *C. botulinum* in honing die in Nederland verkrijgbaar is. Daarom mag worden verwacht dat de Inspectie Gezondheidsbescherming Waren en Veterinaire Zaken (waarin de vroegere Keuringsdienst van Waren is geïntegreerd) binnenkort aan een onderzoek in deze zal beginnen. Overigens blijft het de vraag wat je met de kennis uit dat onderzoek doet. In de USA bleek uit verschillende onderzoeken, dat in zo'n 10% van de honingmonsters de bacterie aantoonbaar aanwezig is. Met nieuwere methoden van onderzoek zou die score mogelijk hoger uit kunnen vallen.

Andere besmettingsbronnen

Veel meer vraagtekens werpt het gegeven op, dat in

de USA slechts 15% van de gevallen van zuigelingenbotulisme kon worden toegeschreven aan het gebruik van honing! Er zijn dus ook andere besmettingsbronnen. De bacterie komt wijd verspreid voor in de bodem en in stof dat gemakkelijk door de wind opwaait. Vermoedelijk is het ook het opgewaaid stof via welke de bacterie in de honing terecht komt.

Daar waar in de USA een relatie kon worden gelegd met honing, betrof het in meerderheid zuigelingen van allochtone ouders. Die waren gewend om baby's regelmatig honing als zoethoudertje te geven. In Nederland wordt op consultatiebureaus het voeden met suikerhoudende producten afgeraden. Met de groei van de allochtone bevolking in ons land zal echter naar verwachting dat gebruik van honing toenemen en dus de kans op nieuwe gevallen van zuigelingenbotulisme. Honing behoort niet tot de essentiële voedingsproducten van de baby en kan daarom zonder problemen van het 'babymenu' worden gehaald. Daarom is het verstandig om, met name allochtone ouders, te adviseren geen honing te geven aan kinderen jonger dan een jaar.

H.A.Th. van der Scheer, Goes

Moeren invoeren

Toen het oktobernummer van Bijen in de bus viel, was ik bezig met een Duits boekje van Tiesler/Englert over koninginnenteelt. In beide publicaties tref ik een bijdrage over het invoeren van koninginnen. Opvallend steeds weer hoe uiterst voorzichtig dat invoeren wordt beschreven. Die 'nodige voorzichtigheid' roept vragen bij me op. Of doe ik te simpel? In de hoop reacties uit de praktijk te krijgen, zal ik heel kort beschrijven hoe eenvoudig ik dit jaar te werk ben gegaan.

Toen op 28 juni 9 moeren in ERK's terugkwamen van bevruchtungsstation Kreverhille, had ik vier 6-ramers klaar staan: drie zwermen en één veger. Ook enkele 3-ramers voor broedafleggers stonden paraat. Na een week begon de invoering. Ik verwijder de oude moeder, sluit de kast met een afdekplank, waarin een opening iets kleiner dan het ERK, stukje doorgeprikt krant erop, ventilatioerooster uit de bodem van het ERK en erop. Dat alles in één beweging. Bij de eerste inspectie bleek, dat alle moeren waren aangenomen. Weken later heb ik deze ingreep herhaald van 3-ramers naar 6-ramers en van 6-ramer naar productievolk. Twee volkjes die ik onvoldoende uitgegroeid vond, heb ik versterkt met enkele ramers broed uit het volk, waarmee verenigd zou worden. Dat is alles. Zijn er meerdere imkers in het land, die het ook zo doen?

Jan Flipsen, Udenhout

Genetische modificatie

Over genetische modificatie is door Ad Vermaas en Marleen Boerjan in Bijen 9(9) 238-240 een artikel geschreven. Met name de risico's en de ethische achtergrond worden toegelicht. Zij bepleiten terughoudendheid totdat meer onderzocht is. Henk van der Scheer reageert hierop in Bijen 9(12) 352. Hij onderkent de gevaren die verbonden zijn aan genetisch gemodificeerde producten. Hij stelt echter dat de risico's goed zijn in te schatten en acht terughoudendheid overbodig. Boerjan en Vermaas benoemen verspreiding van stuifmeel uit gemodificeerde planten naar niet gemodificeerde soortgenoten als riskante genetische vervuiling, waarvan de gevolgen onbekend zijn. Van der Scheer noemt deze vervuiling een normaal onderdeel van de natuur en wil dit toelichten aan de hand van het genoom van bacteriën, waarvan ik in het geheel niet kan inzien in welk opzicht het relevant is voor bovengenoemde vervuiling. Laat staan dat voor mij duidelijk is dat de risico's als van geen belang kunnen worden ingeschat. Boerjan en Vermaas wijzen eveneens op het risico van grootschalige inzet van genetisch ingebracht antibioticamateriaal.

Begrijpelijk tegen de achtergrond van de toegenomen resistentie voor antibiotica waardoor de gezondheidszorg dit waardevolle geneesmiddel steeds terughoudender moet inzetten. Van der Scheer komt niet verder dan erop te wijzen dat fagocytose (het door specifieke cellen opruimen van bedreigende stoffen in het lichaam) in bacteriën een genetische basis heeft. Ook bij mensen zijn, stelt hij, oude retrovirussen in het genoom terug te vinden. Hij lijkt te bedoelen dat de overlevende soorten bedreigingen hebben overwonnen en dat het genetisch is vastgelegd. Meer kan ik er niet in lezen, behalve een soort optimisme dat alles 'wel goed komt'.

Mag ik nog eens opmerken dat overlevers afscheid hebben moeten nemen van heel veel slachtoffers. Op alle verdere argumenten uit het artikel van Boerjan en Vermaas gaat hij niet in. Toch kenschetst hij hun standpunt als Biologisch Dynamisch en daarmee als kenmerkend voor een beperkte randgroep. Hij doet er nog een schepje bovenop en associeert het met het gedachtegoed van Steiner. Zeer ten onrechte waar Boerjan en Vermaas zich uitdrukken in legitieme argumenten die deel uitmaken van de discussie binnen de reguliere wetenschap. Het valt niet moeilijk wat betreft het risico van toegenomen kwetsbaarheid, die het gevolg is van genetische modificatie, vooraanstaande wetenschappers te citeren. De discussie wordt nog meer voorzien van retoriek door

termen als Greenpeace, die 'handig inspringt', 'ongenuanceerd hamert op gevaren', 'een effectieve tegenlobby'. Boerjan en Vermaas noemen Greenpeace in hun artikel niet, en op hen lijken me bovengenoemde kwalificaties niet van toepassing. Voor mij zijn argumenten nodig om het standpunt van Boerjan en Vermaas dat ik deel te weerleggen.

Romé van der Zee

Omgebouwde kruitwagens om bijenkasten te vervoeren

De kruitwagen is verbouwd en speciaal ingericht voor het vervoer van bijenkasten. Als je alleen gaat reizen moet je jezelf kunnen redden. Met deze kruitwagen ga ik ook de hei op. De kast zit dan met een spanband vast op de kruitwagen. Pollen buntgras en andere oneffenheden zijn dan geen probleem. Toevallig is de hoogte van het laadvlak even hoog als de laadvloer van mijn aanhanger en evenhoog als de stelling in de bijenhal, waarop de kasten staan. Hierdoor is het mogelijk met zware kasten te schuiven. Op het laadvlak van de kruitwagen is aan beide zijden een latje aangebracht om zijdelings schuiven te verhinderen. Het onderstel is van een normale 'Fort' kruitwagen. Het geheel is licht van gewicht en gemakkelijk ondersteboven op de kasten mee te nemen. A.A.M. Tas, Casteren

Studiedag ABTB 3 februari

G. Hollander

Studiedag van de Imkersbond ABTB in zalencentrum 'Concordia', firma Cornelissen (Veerhuis), Waaldijk 19-23 te Gendt, 0481-431255.

Programma

10.00-10.40 uur: ontvangst met koffie en **opening** door de voorzitter van de ABTB, P. van Schaik

10.40-11.25 uur: **Lezing** 'Bijen en bijenteelt, ecologische waarde bestuiving cultuurhistorische waarde en kennis op dit punt' door dhr. L. Hensels

11.40-12.25 uur: **Lezing** 'Wat betekent vegetatiebeheer, inplant, inzaai van drachtplanten voor solitaire bijen, honingbijen en andere insecten' door A. Koster

12.25-13.20 uur: **lunchpauze**

13.20-14.10 uur: **Lezing** 'Ontwikkeling van wilde flora in waterwingebieden' door Prof. P. Zonderwijk

14.25-15.15 uur: **forum** door de heren L. Hensels, A. Koster en P. Zonderwijk.

15.30 uur: **Sluiting** door de voorzitter.

Naast waterwingebieden in geheel Nederland zal Prof. Zonderwijk in zijn lezing ingaan op een geheel nieuwe ontwikkeling in de waterwingebieden Oost-Brabant en delen van Limburg. Dit gaat voor imkers in deze gebieden een belangrijke drachtverbetering worden, zij zijn dan ook naast alle andere geïnteresseerden van harte welkom.

Opgave voor deze studiedag kan bij uw afdelingssecretaris, de kosten zijn f 10. Niet-leden kunnen zich aanmelden bij: M. Veldkamp, Luttenbergerweg 74, 8105 RV Luttenberg, 0572-356006, de kosten zijn f15,- opgave vóór 27 januari a.s. Hopende u op 3 feb. te ontmoeten.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Ik breng de goede wensen van het Hoofdbestuur voor het jaar 2001 aan u over. De kop van de eeuw is eraf en daarin zijn moed gevende dingen gebeurd. Ik schrijf dit na een intensieve en gevarieerde week midden november. Gelukkig was dit geen modale week.

• Het begon op maandagavond met het halfjaarlijks over-

leg van de voorzitters van de organisaties met de redactie van Bijen. Het is goed om te beleven hoe een aantal redactieleden, om niet, elke maand weer erg in de weer is om een steeds beter blad te maken. Natuurlijk, ze doen het ook omdat ze het leuk vinden. Maar wij plukken de vruchten. Ik ben ook altijd weer onder de indruk hoe ze de eigen kosten in bedwang houden. Op de externe kosten hebben ze uiteraard veel minder invloed; kosten van drukker, vormgever en post. En die vormen de grootste kostenpost, dus stijgt de totale exploitatie langzaam maar geleidelijk. Maar daarmee zijn ze niet uniek in Nederland. We hebben de redactie opnieuw gecompimenteerd.

• Woensdagmiddag mocht ik de bestuursvergadering van de Ambrosiushoeve bijwonen omdat er een toelichting kwam op het samengaan van de plantaardige proefstations, waaronder de Ambrosiushoeve, in het nieuwe PPO (Plantaardig Praktijk Onderzoek). Dat was nodig omdat ik op vrijdag naar het Ministerie moest om nog enkele drempeltjes te slechten. Nu heb ik met mijn bankachtergrond betrekkelijk weinig kaas gegeten van het ambtelijke landbouwgedoe, dus is een goede instructie zeer op z'n plaats.

• Vandaag naar Utrecht voor de vergadering met het bestuur Schiermonnikoog, waarbij we lang hebben gewikt en gewogen over de te verwachten acties van het gemeentebestuur. Elders vindt u er meer over in dit of het volgend nummer. De dag na de vergadering kwam inderdaad de mededeling dat de vergunning wordt teruggebracht naar 15 volken. Dus nu moeten we een juridisch gevecht beginnen, het zoveelste over bijenpoep, terwijl we vroeger leerden dat je er alleen last van had bij de reinigingsvlucht en dan nog vóór de komst van de wasdrogers.

• Op vrijdag met Roelen en Van der Scheer naar het ministerie voor een gesprek met de Directeur Generaal en de Directeur DLO. Dat gesprek had twee kanten. Op de eerste plaats was het een plezierig gesprek, waarin we en passant enkele adviezen en opstekers kregen die we dankbaar incasseerden. Op de tweede plaats bleek het ministerie een geheel eigen, o.i. onjuist beeld te hebben van de eigendomspositie van het onroerend goed van de Ambrosiushoeve, zodat beide partijen huiswerk meekregen.

• Op zaterdag eerst een gesprek in het Bijenhuis te Wageningen met de commissie die het Bestuivingboek van Lei Hensels wil heruitgeven. Dat lijkt nu steeds meer haalbaar te worden zonder te grote risico's voor de Bijenhouderij. Als het lukt, heeft de commissie een leuk succes geboekt. Ook weer voor ons allen.

Toen van Wageningen naar Bostel. Daar vond de afsluiting plaats van de eerste lerarenopleiding die we in eigen beheer hebben gegeven. Een belangrijke gebeurtenis, want sinds vele jaren zijn er weer nieuwe leraren opgeleid. Via de AOC lukte het niet meer door de lange duur en de hoge kosten. Bovendien moet men een onderwijsbevoegdheid hebben en daardoor zijn ervaren imkers met een goed gevoel voor overdracht van kennis en ervaring, uitgesloten. Nu heeft de Commissie Opleidingen, samen met de andere organisaties, de opleiding drastisch herzien en in eigen hand uitgevoerd.

De eerste cursus geeft de bevoegdheid om de beginnerscursus te leiden. 22 Cursisten ontvingen het diploma en ik roep u op om hen nu ook de kans te geven om ervaring op te doen. We weten het uit eigen ervaring, iets leren is leuk

maar iets toepassen nog leuker en ervaring heb je nodig om het geleerde 'goed in de botten te krijgen'. Het secretariaat van de VBBN in Wageningen kan u de adressen geven.

Het was een sfeervolle bijeenkomst met een inhoudelijk verhaal van Jan Charpentier over vernieuwing bedrijfsmethoden, ik heb uit de doeken gedaan hoe de toekomst eruit gaat zien - daar weet ik immers alles van - en Jan Speelziek reikte op zijn charmante wijze de diploma's uit. Nu nog de evaluatie, want het zou erg hoogmoedig zijn om te verwachten dat de eerste keer ook meteen raak is in alle opzichten. We mogen vertrouwen dat de Cie Opleidingen die het leren bevordert, ook zelf zal leren van deze eerste ervaring. In elk geval, Commissie Opleidingen, proficiat en onze dank. En de nieuwe leraren gelukkig en veel genoeg en succes toegewenst.

• Na een vrije zondag, 's maandags naar Houten voor een plechtige en wat feestelijke bijeenkomst waarin de fusieovereenkomst met PPO getekend moest worden door alle besturen, ook die van de Ambrosiushoeve en ik mocht er ook, nu passief recreërend, bij zijn.

In de tussentijdige dagen zat ik achter de PC of trachtte een ernstige verkoudheid de baas te worden en bij elke ontmoeting steeds weer die imkers: 'Zeker geen honing gegeten!' Ik kan ze even niet meer zien.

Nationale heidehoningmarkt Eerbeek

Jan van de Veluwe

Dankzij de regenachtige zomer was de heide op de Veluwe dit jaar mooier dan ooit. De kwaliteit en hoeveelheid op de honingmarkt in Eerbeek aangevoerde heidehoning werd door het bestuur zelfs gekenmerkt als de beste sinds 1930! De aanvoer heideraat- en slingerhoning bedroeg 1.081 kg, zijnde 600 kg meer dan vorig jaar. De prijs was respectievelijk f30/kg en f6 per flacon. Van de overige honingsoorten was de aanvoer 713 kg.

Het was op de bekende derde zaterdag van september schitterend weer, het marktgebeuren werd opgeluisterd door de Eerbeekse muziekvereniging, terwijl de vele bezoekers genoten van de diverse stalletjes met bijenmateriaal, honinghapjes en bloembollen. Na het openen van 'De Schuure' vond een ware invasie plaats naar de erin opgestelde honingstands. De omzet van heidehoning werd eveneens een topper. De honingkeurmeesters hadden hun werk goed gedaan. Meer prijzen dan in voorgaande jaren werden toegekend. De voortreffelijke organisatie wordt toegeschreven aan de Eerbeekse imkersvereniging 'Eensgezindheid', die in 2001 haar 100-jarig bestaan zal vieren. Ondanks de hoge ouderdom van de vereniging zijn de leden met een gemiddelde leeftijd van nog geen 45 jaar relatief jong. Opmerkelijk is dat zeven imkeressen deel uitmaken van deze vereniging en haar bestuur. De dames oefenden op duidelijke wijze een positieve invloed uit op die mooie dag. Een bijzonder compliment aan het adres van de voorzitter en zijn dochter Monique van Oorspronk-de Boer is op zijn plaats. De achter 'De Schuure' gelegen bijenstal verschaft veel bezoekers de mogelijkheid om een indruk te krijgen van het bijenleven. Daar troffen we o.a. Bert Polman uit Doesburg, vergezeld

van een twintigtal enthousiaste jongelui, afkomstig van enkele basisscholen uit die omgeving.

Wat mij die dag bijzonder imponeerde was de opmerkelijke belangstelling van het publiek voor het bijenhouden, het actieve bestuur van de 'Eensgezindheid', met name de damesleden, alsmede een complete klas enthousiaste schoolkinderen in opleiding voor jeugdinker. Van deze kinderen vernam ik, dat minstens één vader zodanig door zijn dochter was geïndoctrineerd, dat hij besloten had ook een imkerscursus te gaan volgen. Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, aldus voorzitter Van Oorspronk.

Van de Bestuurstafel

J. Beekman

Het voltallige Bondsbestuur vergaderde op 1 november 2000 te Tilburg. De volgende punten stonden op de agenda en zijn besproken:

- Opening: Vele zaken dienen besproken te worden en/of behandeld. De lijst van ingekomen stukken wordt steeds langer, en de vraag rijst dan ook of het Bondsbestuur uitgebreid moet worden om juist deze zo belangrijke stukken sneller af te handelen. De vergadering kan dan van kortere duur zijn aldus de voorzitter.

- Notulen Bestuursvergadering d.d. 01/11/00:

- Deze zijn, op een paar kleine aanpassingen in de tekst, onder dankzegging aan de secretaris goedgekeurd.

- De bijbehorende actielijst is doorgenomen en daar waar nodig aangepast.

- Mededelingen en ingekomen stukken:

Door de voorzitter: (aanwezig namens de Bond)

- 2x naar Tilburg voor secretariaatswerkzaamheden.

- Uitreiking diploma's aan Jeugdigen in Doesburg.

- 2x hoorzitting/ledenvergadering resp. 23/10 en 31/10.

- Besprekingen gevoerd met mensen van de Koninklijke Bibliotheek inzake onze Bib.

- Diverse gesprekken in verband met de afwikkeling verkoop en voortgang in Honeypack BV te Bostel.

Door de secretaris:

- 32 punten stonden op de lijst vele daarvan zijn al afgehandeld met kennisgeving.

- J. Beekman zal de decoraties uitreiken bij de vereniging Someren op 8 december a.s.

- Brief van de Hr. A. Polman inzake het niet-plaatsen van zijn artikel in Bijen wordt naar de redactie verwezen en zal besproken worden in de Redactie/besturenvergadering van 13 november a.s.

- Op verzoek van de voorzitter is er een bericht verzonden aan het bestuur van de ANI dat de bestuursleden van de Bond van bijenhouders ZLTO verhinderd zijn om de Algemene vergadering van de ANI bij te wonen.

- Het evenement Tuinidee in den Bosch 2001 komt er

weer aan en de stukken die daar bijbehoren zijn aan de commissie die hier verantwoordelijk is uitgereikt. De eerste vergadering is al weer gepland.

- De schade aan bijenvolken bij twee imkers te Haaren is afgehandeld en uitbetaald.

- Diverse brieven zijn binnen gekomen inzake de leden-bijeenkomsten. Deze worden met kort beantwoord.

- M.J. van Iersel zal decoraties uitreiken bij de vereniging Boxtel op 9 december a.s.

• Verzekeringen

- De voorwaarden van de imkersverzekering (f1,- per bijenvolk) zal worden aangepast.

Het is namelijk noodzakelijk om precies te omschrijven waaraan het materiaal moet voldoen waar de bijen volken in vervoerd worden, zoals reisramen, beluchting en het tijdstip van dicht maken van de kasten. De aangepaste voorwaarden worden binnenkort aan de secretariaten van de verenigingen gezonden.

• Eindejaars stukken:

- Het einde van het jaar 2000 is in zicht. Dat betekent dat aan de secretariaten van de verenigingen de nodige stukken ter invulling en retourzending aan geboden worden.

- De stukken zijn daar waar nodig aangepast en vereenvoudigd. Het lijkt de belastingdienst wel.

- Op verzoek van uw Bestuur: 'stuur uw gegevens in voor de op de formulieren vermelde datum' dat vergemakkelijkt de werkzaamheden van de Bondssecretaris.

• Bijgezondheidsorganisatie:

- Voor onze organisatie zal A. Rietveld in de commissie voorlichting en preventie zitting nemen (werkgroep).

- Om nu al over een solidariteitsfonds te praten is uw bestuur nog te vroeg. Dit moet in een totaalpakket aan maatregelen ter bestrijding van Amerikaans vuilbroed aan de orde komen.

• Toewerken naar één bijenhoudersorganisatie:

- De leden bijeenkomsten zijn achter de rug. In Bijen zal onze redacteur in een artikel zijn bevindingen weergeven.

- De opkomst van de leden was, zoals verwacht, wat aan de matige kant.

- Gediscussieerd is er in ieder geval wel, en diverse aandachtspunten zijn aangedragen.

• Voorlichting: Door twee leden van het Bondsbestuur is een voorlichtingsboekje samengesteld waarin het bijhouden in al haar facetten beschreven is. Uit dit boekje kan men diverse onderwerpen halen en kopieën maken voor verspreiding. Een mooi werkstuk dat zeer goed te gebruiken is op scholen voor een spreekbeurt.

• Het imkersblad Bijen. Onderstaand een voorstel uit de Bedrijfsraad.

- Uw bestuur is van mening dat het blad gebruikt kan worden voor bestuursmededelingen die actueel zijn en van algemeen belang. Ook als hoofdartikel. Hiervoor behoeft het redactiestatuut niet veranderd te worden.

- De zaken aan de orde in een hoofdartikel geschreven door de voorzitter van de Bedrijfsraad vallen echter wel buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

- Hiermede vervalt het verenigingsnieuws 'Uit de Bedrijfsraad'.

Voor meer informatie over het bovenstaand kunt u contact opnemen met het secretariaat, 013-5836350, zie ook het verenigingsboek.

Met leedwezen hebben wij kennis genomen dat na een moedig gedragen ziekte is overleden op 9 november 2000, op de leeftijd van 56 jaar

LOURENS LOUWS

Gedurende een tweetal jaren hebben we de familie Louws mogen ontmoeten binnen onze subvereniging, als actief imker en als trouwe bezoekers van onze vergaderingen. Sinds maart 2000 was Lourens lid van de kascommissie. Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte toe en kracht dit verlies te dragen.

Bestuur en leden VBBN subvereniging Oostburg

Op 8 oktober 2000 is na een kortstondig ziekbed op 71-jarige leeftijd overleden, onze bijenvriend

ALBERTUS SUPÈR

Bertus was sinds 1971 lid van onze subvereniging. Hij was een trouw bezoeker van onze vergaderingen. Ook de gezamenlijke koolzaadereizen miste hij nimmer. Wij zullen ons Bertus blijven herinneren als een trouwe collega-imker. Wij wensen zijn vrouw en kinderen, en allen die hem zullen missen, veel sterkte toe om dit grote verlies te dragen en te verwerken.

Bestuur en leden VBBN subvereniging Oosterhesselen

Na een langdurige ziekte is op 25 november 2000 op 64-jarige leeftijd overleden ons verenigingslid

GERARDUS TEGELAAR

Gerard was ruim 10 jaar lid van onze vereniging. Ondanks dat zijn krachten steeds minder werden, bleef hij zijn hobby zo goed als hij kon uitoefenen. Hij zal in onze herinnering blijven als een natuurmens en een groot voorstander van heemtuinen. Gerard was een meelevend en een zeer trouwe bezoeker van onze verenigingsactiviteiten. Wij wensen zijn vrouw veel sterkte toe na dit heengaan.

Bestuur en leden VBBN subvereniging Steenwijk e.O.

Toch nog onverwacht overleed op 25 november 2000, op 75-jarige leeftijd, onze imkercollega en bestuurslid

BEP VOS

Na eerst een aantal jaren de voorzittershamer te hebben gehanteerd, was Bep de laatste jaren actief als secretaris, welke functies hij uitermate kundig bekleedde. Wij hebben Bep leren kennen als een zeer aimabele persoonlijkheid. Hij heeft door zijn creativiteit en vooral daadkracht een zeer belangrijke rol gespeeld binnen onze vereniging. Bep was, gelet ook op zijn overige bestuursfuncties, een uiterst sociaal voelend mens. Hij was een markante persoonlijkheid, overdacht alles grondig voor hij zijn oordeel gaf, kortom een beminlijk mens die voor iedereen een gewillig oor had. Bep, wij zullen je missen. Wij wensen zijn vrouw en kinderen sterkte bij het dragen van dit grote verlies.

Bestuur en leden VBBN subvereniging Laren/Blaricum.